

Vjeroučitelj - svjedok vjere pred izazovima postmoderne

Erceg, Marta

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Catholic Faculty of Theology / Sveučilište u Zagrebu, Katolički bogoslovni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:222:227261>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-03**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Catholic Faculty of Theology](#)
[University of Zagreb](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
KATOLIČKI BOGOSLOVNI FAKULTET

DIPLOMSKI RAD

**VJEROUČITELJ – SVJEDOK VJERE PRED IZAZOVIMA
POSTMODERNE**

MARTA ERCEG

Zagreb, 2024.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
KATOLIČKI BOGOSLOVNI FAKULTET
INSTITUT RELIGIJSKIH ZNANOSTI
STUDIJ TEOLOŠKO - RELIGIJSKIH ZNANOSTI

DIPLOMSKI RAD

VJEROUČITELJ – SVJEDOK VJERE PRED IZAZOVIMA POSTMODERNE

MARTA ERCEG

Mentorica:

Izv. prof. dr. sc. KATA s. AMABILIS JURIĆ

Zagreb, 2024.

IZJAVA O AUTORSTVU DIPLOMSKOG RADA

Izjavljujem da je moj diplomski rad *Vjeroučitelj – svjedok vjere pred izazovima postmoderne* izvorni rezultat moga rada te da su svi korišteni izvori, kako objavljeni tako i neobjavljeni, primjereno citirani ili parafrazirani te navedeni u popisu literature na kraju rada.

U Zagrebu, 4. travnja 2024.

Manta Erceg

Zahvala

Zahvaljujem prije svega dragom Bogu koji mi je dao priliku da studiram, koji me osnažio na ovom putovanju i nikada me nije napustio. Zahvaljujem mu na svakom koraku i što je moj trud nagradio uspjehom. Njemu posvećujem ovaj rad u znak zahvalnosti za svu podršku i ljubav koju mi je iskazao.

Posebnu zahvalu upućujem mojim roditeljima za njihovu ljubav i požrtvovnost kojom su me pratili na mom putu. Oni su bili i ostali moja podrška. Zahvaljujem se mojoj sestri i mome bratu koji su uvijek vjerovali u mene. Zahvaljujem se svim mojim prijateljima, posebno onim najbližim, koji su obradovali moj život. Zahvaljujem se salezijanskoj zajednici koja mi je bila poput drugog doma.

Zahvaljujem se mojoj mentorici na predanom radu i trudu, podršci, povjerenju i uloženom vremenu u moj rad. Zahvaljujem se i svim profesorima koji su mi prenijeli znanje kroz sve ove godine.

Na kraju, zahvaljujem se onoj koja je za mene isprosila sve milosti.

Totus tuus ego sum, et omnia mea tua sunt.

Marijo, hvala ti.

VJEROUČITELJ – SVJEDOK VJERE PRED IZAZOVIMA POSTMODERNE

Sažetak

Današnje postmoderno društvo predstavlja izazov vjeronauku kroz stalne promjene koje donosi. Pluralizam, globalizam, različitost uvjerenja, izjednačenost mišljenja, tehnologizam, moralna neodređenost čine pogodnu klimu za prepoznavanje važnosti vjeronauka i poticaj za trajno napredovanje vjeroučitelja. Osim navedenih ključnih značajki, postmodernizam je razdijelio čovjeka između stvarnog i virtualnog života i stavio ga u središte subjektivnog odlučivanja o moralu i etici, što ga je dovelo do otežanog razlikovanja dobra i zla. U vrijeme poljuljanih vrijednosti, vjeronauk daje mladima sliku čvrstih vrijednosti, moralne jasnoće, smisla, općeg znanja, izgradnje identiteta, povijesti svojih korijena, čime opravdava svoje važno mjesto u školskom sustavu. Vjeroučitelji će sve više primjenjivati suvremeni model nastave i osobno se jačati kroz početno i cjeloživotno obrazovanje. Katolička crkva poziva ih na napredak u novoj evangelizaciji kroz prepoznavanje i oslanjanje na snagu Duha Svetoga, čitanje Svetoga pisma i prakticiranje sakramentalnog života. Da bi odgovorili na ovaj poziv, vjeroučitelji trebaju biti pravi svjedoci koji osobno poznaju Isusa Krista pri čemu ne smiju zaboraviti da današnji mladi traže istinske svjedoke.

Ključne riječi: postmodernizam, vjeronauk, duhovnost, svjedok, odgoj i obrazovanje

Summary

Today's postmodern society presents a challenge to religious education through the constant changes it brings. Pluralism, globalism, variety of beliefs, equation of opinions, technologism, moral indeterminacy make suitable climate for recognition of importance religious education and incentive for the permanent progress of religious teachers. Apart from the mentioned key features, postmodernism divided man between real and virtual life and placed him in the center to subjectively decide about moral and ethics, which led him to a difficult distinction between good and evil. During of shaken values, religious education gives youth an image of solid values, moral clarity, sense, general knowledge, identity building, the history of its roots, thereby justifying its important place in the school system. Religious teachers will increasingly apply the modern model of teaching and strengthen themselves personally through initial and lifelong education. Catholic Church calls them to prosper in new evangelisation through recognizing and relying on the power of the Holy Spirit, reading Holy Scripture and practicing sacramental life. In order to respond to this call, religious teachers should be true witnesses who know Jesus Christ personally, while they must not forget that today's youth are looking for true witnesses.

Key words: postmodernism, religious education, spirituality, witness, upbringing and education

Sadržaj

Uvod	1
1. Izazovi postmodernog društva i njihov utjecaj na vjeronauk u školi	2
<i>1.1 Definicija i bitne karakteristike postmoderne</i>	2
<i>1.2. Etički problemi u postmodernom društvu</i>	4
<i>1.3. Povijesni prikaz i važnost vjerskog odgoja i obrazovanja</i>	7
<i>1.4. Utjecaj promjena u društvu na vjeronauk u školi</i>	10
2. Vjeroučitelj, glavni pokretač odgojno-obrazovnog procesa	14
<i>2.1. Inicijalno obrazovanje vjeroučitelja na visokim teološkim učilištima</i>	14
<i>2.2. Cjeloživotno obrazovanje vjeroučitelja</i>	17
<i>2.3. Tradicionalna i suvremena uloga vjeroučitelja</i>	21
3. Vjeroučitelj, svjedok vjere u odgojno-obrazovnom procesu	24
<i>3.1. Evangelizacijsko poslanje vjeroučitelja</i>	24
<i>3.2. Vjeroučitelji svjedoci vjere</i>	27
<i>3.3. Duhovnost vjeroučitelja</i>	29
Zaključak	33
Literatura	34

Uvod

U današnjem postmodernom društvu, sve više se susrećemo s izazovima koji propituju naša promišljanja o vrijednostima. U tom kontekstu, postmoderno doba, koje označava epohu druge polovice 20. stoljeća, odnosi se na kritiku apsolutnih istina, identiteta i temeljnih vrednota od prosvjetiteljstva naovamo. To je vidljivo posebice na područjima filozofije, umjetnosti, književnosti, arhitekture, povijesti i kulture. Na tome tragu, postmoderno društvo postavlja zahtjeve pred vjeroučitelje i poziva ih da žive svoju vjeru u pluralnom društvu. U kontekstu postmoderne, koja je obilježena pluralizmom, globalizmom i etičkim relativizmom uloga vjerskog odgoja i obrazovanja, kao i vjeroučitelja, postaje još važnija.

Cilj ovog rada je osvijestiti problematiku društva u kojem živimo, naglasiti utjecaj postmoderne na vjeroučitelje te istaknuti važnost svjedočenja u njihovom radu. Današnje društvo karakteriziraju dinamičnost i pluralizam, što predstavlja izazov za vjeronauk u školi. Zbog toga vjeroučitelji trebaju biti ukorijenjeni u svoje obrazovanje i duhovnost, pri čemu duhovnost čini važan dio njihovog identiteta. Njihova uloga je nezamjenjiva u pružanju autentičnog vjerskog iskustva u suvremenom društvu koje je raznoliko i duhovno gladno.

Rad je podijeljen u tri poglavlja. U prvom poglavlju, pod naslovom, *Izazovi postmodernog društva i njihov utjecaj na vjeronauk u školi*, promišlja se o glavnim karakteristikama i etičkim načelima postmoderne, te o povijesti i važnosti vjerskog odgoja i obrazovanja u kontekstu suvremenog društva.

U drugom poglavlju, koji je naslovljen, *Vjeroučitelj, glavni pokretač odgojno-obrazovnog procesa*, promišlja se o inicijalnom i cjeloživotnom obrazovanju vjeroučitelja te o njihovoj tradicionalnoj i suvremenoj ulozi u odgojno-obrazovnom sustavu.

U trećem poglavlju *Vjeroučitelj, svjedok vjere u odgojno-obrazovnom procesu*, promišlja se o duhovnosti, svjedočenju i evangelizaciji vjeroučitelja u kontekstu odgojno-obrazovnog procesa.

1. Izazovi postmodernog društva i njihov utjecaj na vjeronauk u školi

1.1 Definicija i bitne karakteristike postmoderne

Prema *Hrvatskoj enciklopediji* pojam postmodernizma izveden je iz pojma postmodernosti. Upotrebljava se, u širem smislu, za označavanje epohe druge polovice 20.st. te, u užem smislu, za označavanje nekih aspekata mišljenja i stvaranja unutar te epohe. Osim navedenog, odnosi se na kritiku apsolutnih istina, identiteta i tzv. velikih mjerodavnih priča ustanovljenih u modernosti, od prosvjetiteljstva naovamo, u filozofiji, umjetnosti, arhitekturi, povijesti i kulturi.¹

Pojava modernizma obilježila je odbacivanja ustaljenih tradicija i stavila je naglasak na sve veću apstraktnost u umjetnosti. Društvo poslije Prvog svjetskog rata čeznulo je za promjenom i u svijesti tadašnjeg čovjeka javila su se izražena obilježja sumnje, pesimizma i kritike prema novim pojavama kao što su tehnologija, politika i kapitalizam.² Nakon modernog doba, u drugoj polovici 20. stoljeća dolazi do preokreta paradigme i prelaska u postmodernu za koju možemo reći da je vrijeme današnjega društva. Obilježja koje ona nosi sa sobom su globalizacija, biološki ratovi, terorizam, tehnološki napredak, društvo rizika, borba protiv nacionalizma kojim označava kompleksan preokret koji ulazi u sve pore društva, kulture i svijesti. Pojavom znanstvenog eksperimenta stvorena je iluzija da se sve može dokazati unutar eksperimenta i da ono ima u sebi potpuni znak jednakosti i sigurnosti. Također je kreirana zamisao da se svime može upravljati, pa tako i praktično – povijesnim procesima. Čovjek je zaboravio da život nije eksperiment u laboratoriju za sigurno predviđanje budućnosti, nego je eksperiment ali onaj u kojemu se živi.³ Postmodernizam svoj utjecaj širi na književnost, arhitekturu, slikarstvo, sociologiju, filozofiju i teologiju. Tako npr. u kontekstu bliskom filozofiji termin postmoderne prvi koristi Rudolf Pannwitzov u svojoj knjizi *Kriza europske kulture* u kojoj kritizira postmodernog čovjeka na temelju Nietzscheove kritike europskog nihilizma i moderniteta.⁴ On opisuje čovjeka postmoderne kao slaboga, ranjenoga i svakovrsnoga koji pred sobom ima izazov nadilaska problema iz razdoblja

¹ Usp. Postmodernizam. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013 – 2024. Pristupljeno 12.2.2024. <<https://enciklopedija.hr/clanak/postmodernizam>>.

² Usp. Kathleen KUIPER, Modernism (9.XI.2023.), u: <https://www.britannica.com/art/Modernism-art> (5.XII.2023.).

³ Usp. Davor RODIN, *Predznaci postmoderne*, Zagreb, 2004., 14–15.

⁴ Usp. Alen TAFRA, Humanističke znanosti između neoliberalne globalizacije i kritike eurocentrizma, u: *Filozofska istraživanja*, 33 (2013.) 3, 411–423, ovdje 414.

moderne. S vremenom postmodernizam poprima šire značenje u različitim umjetničkim i društvenim pravcima. Sve je počelo američkom debatom o književnosti u kojoj postmodernizam dobiva negativan predznak kao razdoblje kojem nedostaje inovativnosti. Pozitivno vrednovanje dobiva tek šestdesetih godina 20. stoljeća od strane američkih kritičara Fiedlera i Sontaga koji inovaciju vide u novom pristupu *prelaženja granica*. Fiedler 1969. godine je predstavio postmodernu tim riječima objavljujući svoj poznati članak *Cross the border – close the gap*. Zanimljivo je što je Fiedlerov članak objavljen u časopisu Playboy. Postmoderna sada označava prijelaz jaza između podjela u društvu te nudi masovnost, ekspresivnost, slobodu, popularnost, sentimentalnost, romantičnost.⁵ W. Welsch govori o nekim novim vrijednostima: » San, vizija, ekstaza: oni su ponovno postali istinskim ciljevima književnosti. Jer, naši najnoviji pjesnici u ovim krajnjim vremenima shvaćaju ono što su u vrijeme početka shvaćali i njihovi najudaljeniji prethodnici, a to je da nije dovoljno samo poučavati i zabavljati. Oni su uvjereni u to da se čudo i fantazija, koji oslobađaju duh od tijela i tijelo od duha, moraju udomačiti u jednomu svijetu strojeva, te se možda smiju promijeniti ili transformirati, ali nikako razoriti ili potisnuti.«⁶ Postmoderan čovjek stvara poveznicu između stvarnosti i fantazije, elitnoga i popularnoga. S druge strane, postindustrijsko društvo u središte stavlja tehnologiju koja potiče brz razvoj i utječe na sve aspekte života. Društvo postaje sklono riziku i usmjereno prema potrošnji. Gotovo opsesivno tehnologijom, neprestano traži rješenja kroz nove tehnološke napretke.⁷

Postmoderna utječe i na filozofsku misao koja dovodi do promjene u etičkom pogledu na svijet. Jedan od najistaknutijih zastupnika filozofskog koncepta postmoderne je J.F. Lyotard, koji po prvi put u svojoj knjizi *Postmoderno stanje* spominje pojam postmodernizma.⁸ Prema njegovu mišljenju generalne karakteristike postmoderne temelje se na dvije krajnosti – raspadu jedinstva i zahtjevu višestrukosti; prema kojima postmoderna započinje tamo gdje završava cjelina. Ona je duboko pluralistična i zato se protivi svakoj

⁵ Usp. Wolfgang WELSCH, Postmoderna, u: Peter KEMPER, *Postmoderna ili borba za budućnost*, Zagreb, 1993., 9–14.

⁶ Wolfgang WELSCH, Postmoderna, 14.

⁷ Usp. *Isto.*, 15–22.

⁸ Usp. Mario KOPIC, Jean-François Lyotard, Postmoderno stanje, u: *Prolegomena*, 6 (2007.) 1, 135–141, ovdje 136.

vrsti apsolutiziranja i totalitaliziranja. Osjetljiva je na pravičnost i želi se pobrinuti da svatko dobije svoj dio unutar jedne cjeline.⁹

Novi etički pogled na svijet iz perspektive Zygmunda Baumanna, u fokus stavlja moralnu odgovornost koja postaje pitanje sveprisutne sumnje. Pojedinaac se suočava sa kontinuiranim pitanjem unutar savjesti *Jesam li učinio dovoljno za Drugoga?* Očuvanje moralne odgovornosti postaje upitno pred temeljnim principom postmoderne perspektive koji glasi *everything goes*¹⁰ i gdje se pojedinac suočava sa neizvjesnošću pred vlastitim odlukama. Baumann smatra da u moralnosti nema prostora za racionalnost jer je ona mjesto kalkulacija i interesa, a moralnost je mjesto savjesti koja je pojedinačna, a ne univerzalna. Današnji čovjek je pred izazovom da svoj život ponudi bezinteresno Drugome, bez čijeg jastva nestaje i njegovo sebstvo. U teškoći da odgovori na taj izazov pojedinac se osjeća usamljeno čak i unutar zajednice. On postaje turist i skitnica, izbjegavajući suočavanje s moralnim odgovornostima i dugotrajno zadržavanje na jednom mjestu. U tom kontekstu, potreba za zajedništvom postaje ključna za održavanje moralnog identiteta u svijetu u kojemu je sve dopušteno. Neupitno je da je moralna odgovornost dragocjena te ju je potrebno obnoviti oživljavanjem istinskih osjećaja među ljudima.¹¹

Ne smijemo zaboraviti da je postmoderna duboko utjecala i na crkveno područje, time što je Crkva trajno pratila i dan danas prati znakove vremena, što je očito u dokumenatima Drugog vatikanskog koncila. Ovaj preokret, kojim se Crkva okrenula prema svijetu, označio je njezin najveći pomak u drugoj polovici 20. stoljeća. Time je postala još svjesnija velikih promjena u društvu koje su se razvijale brzinom koju ona nije mogla na početku pratiti i predvidjeti.¹²

1.2. Etički problemi u postmodernom društvu

Čovjek postmoderne upada u moralnu krizu zato što ima veliku slobodu izbora koja ga dovodi do stanja duboke nesigurnosti. Gdje god se okrene postoji pluralizam pravila koja su međusobno ambivalentna i koja ne mogu garantirati potpunu ispravnost moralnog

⁹ Usp. Wolfgang WELSCH, *Postmoderna*, 23–27.

¹⁰ Sintagma *everything goes* znači da je sve dopušteno, prihvatljivo i da ništa nije izvan granica. Usp. *The Free Dictionary*, u: <https://idioms.thefreedictionary.com/Everything+Goes> (5.XII.2023.).

¹¹ Usp. Iris DUKA, Zygmunt Bauman: *Postmoderna etika*, u: *Politička misao*, 47 (2010.) 1, 238–241, ovdje 238–241.

¹² Usp. Ante BEKAVAC, Željko Mardešić i Drugi vatikanski koncil, u: *Nova prisutnost*, 9 (2011.) 2, 461–476, ovdje 461.

djelovanja. Društvo čezne za istinskim i sigurnim vodstvom kako ne bi trebalo nositi posljedice prevelike odgovornosti s kojom se ne može nositi. Također, postoji velika sumnja u autoritet jer mnogi su već do sada osporavani i nisu se pokazali dovoljno moćnima da izdrže sve poteškoće s kojima su se morali suočiti. Svaki bi čovjek htio biti slobodan i odgovoran. Manjak odgovornosti život čini naizgled lakšim, a višak osjećaja slobode čini teret odgovornosti teškim. Postmoderni čovjek upada u krizu morala postajući nesiguran pod teretom slobode izbora.¹³ Ipak nije sve slobodan izbor, postoje univerzalna pravila, ali ona nas ne mogu opravdati pred individualnom stvarnošću. Nije važno što drugi čini, nema potrebe viriti preko tuđega ramena kako bi se opravdali pojedini postupci. Učiniti kako dužnost nalaže ne znači skinuti krivnju s leđa, već je potrebno učiniti ono što pojedinac osjeća svojom osobnom dužnošću. Prema tome, dužnost čini ljude sličnima, a odgovornost ih čini pojedincima. Moralna odgovornost odnosi se prije svega na pojedinca, a kako bi ona bila univerzalna mora imati svoju svrhu. Čovjek koji živi moralno ulaže u svoju budućnost i osigurava opstanak zajednice. Međusobno pomaganje zahtijeva žrtvu ali upravo u toj žrtvi krije se ključ morala. Nije potrebno tražiti natrag ono što se daje na izgradnju drugoga. Moralnost ne posjeduje recipročnost, ali bi je trebala posjedovati ako bi htjela biti univerzalna. U srži moralnosti je samoća koja završava zajedništvom i druženjem.¹⁴ Tako Z. Baumann tvrdi: »Ja sam moralan *prije* nego što razmišljam. Nema razmišljanja bez koncepata (uvijek općenitih), standarda (opet općenitih), pravila (uvijek potencijalno generalizirajućih). Ali kada koncepti, standardi, i pravila stupe na scenu, moralni impuls nađe izlaz; etičko prosušivanje zauzme svoje mjesto, ali etika je stvorena na sliku Zakona, ne moralne potrebe.«¹⁵

Problem postmodernog morala i etike nalazi se u djelovanju iznad granica ljudskih mogućnosti. Razvojem tehnologije smanjila se mogućnost osobnog susreta među ljudima, a time i osjećaja za moralnost prema bližnjemu. Ona je omogućila globalizaciju i odnos prema drugome na temelju blizine sa samim sobom, ali ne i s drugim. Jedina moralnost koju poznajemo prenesena je iz predmodernih vremena, a to je moralnost blizine koja danas nije aktualna u postmodernom društvu. Moralnost daljine iziskuje brigu za buduće posljedice naših čina tako što čovjek prirodno ne osjeća odgovornost za buduće događaje, a upravo tu

¹³ Usp. Zygmunt BAUMAN, *Postmoderna etika*, Zagreb, 2009., 26–31.

¹⁴ Usp. Zygmunt BAUMAN, *Postmoderna etika*, 71–80.

¹⁵ *Isto.*, 80.

odgovornost pred njega postavlja vrijeme u kojem se nalazi. Proklamacija samodopadnosti ljudskog razuma učinila je da postmoderni čovjek odbija dati pravo Bogu da upravlja ljudskom sudbinom što razara temelje dosadašnjeg mišljenja o moralnom djelovanju. Ljudska mašta dovela je tehnologiju do razmjera koji zahtijevaju etičku regulaciju. Moralnost današnjega društva treba biti prije svega etika samoograničenja koju je posjedovala prijašnja moralnost blizine. Prevencija i očuvanje dosadašnjih etičkih i moralnih vrijednosti jedini su način da se postigne usavršavanje i napredak. Samosvijest postmodernoga čovjeka izgrađena je na modernim i tehnološkim vrijednostima koje se prenose i čuvaju putem institucija. Upravo te vrijednosti stvaraju problem postmodernoj civilizaciji. Kolektivna i pojedinačna moralna odgovornost temelji se na nesigurnosti, ali i dalje iziskuje moralnu odluku. Ovakva etička situacija postojala je i prije, samo su se uloge promijenile. Etičnost naših djelovanja danas ima veliku važnost.¹⁶ D. Rupčić pronalazi mogućnost napretka moralne problematike postmoderne u promišljanjima Levinasa koji ističe da usmjerenost na Drugoga stvara put prema mogućnosti da postanemo moralna i etična bića. On tvrdi da: »Priznati Drugoga znači priznati glad. Priznati Drugoga znači davati.«¹⁷

U današnje vrijeme, postmoderni subjekt se po pitanju moralnih odluka vodi emotivizmom, a ne razumom. Ispunjavanje osobnih želja i interesa, osjećaj zadovoljstva koji nastaje prilikom takvog djelovanja postaje apsolutna istina za pojedinca. Emocije su dobre i one karakteriziraju čovjeka čovjekom, ali nisu dobre ukoliko podređuju djelovanje razuma. Istinito postaje ono što stvara osjećaj zadovoljstva, a lažno postaje ono što stvara osjećaj nezadovoljstva. Izgleda kao da je čovjek postmoderne upao u zatvoreni moralni krug koji počinje poistovjećivanjem moralnih sudova sa osobnim preferencijama, a završava poistovjećivanjem preferencija s istinom o moralnom djelovanju. Nužan je izlaz iz ovoga kruga u kojemu najmanju ulogu vodi djelovanje razuma. Čovjek je prije svega slobodno biće koje posjeduje slobodnu volju tj. slobodu izbora koju može ostvariti djelovanjem tako da zadovolji svoje želje. To bi značilo da moralno pravilo postmoderne glasi: djeluj tako da uvijek zadovoljiš svoje želje, potrebe i interese. U tom slučaju poistovjećuje se estetski doživljaj sa moralnim djelovanjem. Važno je naglasiti da su etika i estetika dvije različite stvari. Izlazak iz zatvorenog kruga zahtijeva kritiku apsolutne autonomije u kojoj emotivizam

¹⁶ Usp. *Isto.*, 268–275.

¹⁷ Darija RUPČIĆ, Etika apela - drugi kao poziv, u: *Filozofska istraživanja*, 33 (2013.) 4, 699–715, ovdje 711.

vodi glavnu riječ i iziskuje zalaganje za razborito djelovanje koje je vođeno razumom, a ne isključuje emocije. To ne znači da se osoba doslovno odrekne svoje autonomije, nego da poštuje svoju slobodu ne djelujući uvijek samovoljno na štetu drugoga. Čovjek treba biti u stanju upravljati sam sobom, a postmoderan čovjek je razdijeljen u sebi. Istina nije nestala u postmoderni, nego je čovjek nestao pred istinom. Zaveden je relativizmom i emotivizmom koji ga dovode u stanje da ne zna razlikovati kada djeluje dobro, a kada loše. Istina otkriva da je osoba ograničeno biće i da nosi moralni zakon u sebi.¹⁸

Postmoderan subjekt usmjeren je na sebe i ima nepovjerenje prema drugome. Lyotard ističe kako to proizlazi iz postmodernog nepovjerenja u meta-naracije. Logikom nepovjerenja izjednačavaju se sve vrijednosti koje u tom slučaju prestaju biti vrijednostima. Zaključak u svemu tome pronalazi MacIntyre koji smatra da se oživljavanjem etike vrline u postmodernom dobu mogu prevladati fragmentiranost etičkog diskursa i racionalno utemeljenje etike. On se zalaže za stavljanje fokusa na kršćanski komunitarizam koji se suprotstavlja liberalnom individualizmu.¹⁹

1.3. Povijesni prikaz i važnost vjerskog odgoja i obrazovanja

U Europskim korijenima su kršćanske vrijednosti. Prema tome, religijska nastava u Europi nije iznimka ili slučajnost nego ima svoje utemeljenje od samih početaka. Danas se ona provodi u školskim sustavima kršćanskih zemalja, a ponovo je vraćena i u zemlje u kojima je nasilno bila izbačena dolaskom komunizma. Pojavom modernog i postmodernog društva, kada se perspektiva društva promijenila od onoga kojemu je u centru religija, prema onome kojemu je u centru znanstveni i kognitivni napredak, pojavilo se pitanje gdje je sada religiji mjesto u odgojno-obrazovnom sustavu, je li joj uopće tamo mjesto ili je ona privatna stvar kako ju je komunizam predstavio? Kako bi odgovorili na ta pitanja razvila su se različita stajališta i teorije koje proučavaju ciljeve, narav i opravdanost religijske nastave. Iako postoje različite perspektive i mišljenja koja daju svoj odgovor na tu temu, ipak većina zastupa stajalište da religijskom obrazovanju ima mjesta u školskom sustavu. Točka na kojoj dolazi do sukoba odnosi se na model religijskog obrazovanja i na njegove ciljeve. Religijska nastava nije jednaka i ne bi trebala biti u svim društvima, jer svako društvo unutar jedne države ima

¹⁸ Usp. Tonči MATULIĆ, *Metamorfoze kulture*, Zagreb, 2008., 610–632.

¹⁹ Usp. Željko POROBIJA, Kršćanska etika među ostalim etikama, u: *Biblijski pogledi*, 20 (2012.) 1-2, 103–116, ovdje 109–110.

svoje zakonitosti i način funkcioniranja koje je potrebno prvo prepoznati, a zatim mu se prilagoditi u mjeri u kojoj se ne gubi identitet, smisao i zakonitost religijske nastave. Model religijske nastave ovisi o tome ima li religija utjecaja u pojedinom društvu i koja konfesija prevladava; jesu li to katolici, protestanti, pravoslavci ili je miješana sredina.. U Europi možemo prepoznati modele religijske nastave koji se razlikuju u konfesionalnosti i načinima prenošenja sadržaja. Tri su osnovna modela: učenje u vjeri/religiji (*Learning religion*), učenje o religiji (*Learning about religion*) i učenje od religije (*Learning from religion*). *Learning religion* se odnosi na tip nastave kojemu su naslovnici pripadnici jedne religije o kojoj se razmišlja iznutra, formirajući znanje i stavove sukladno nauku te religije. *Learning about religion* ima povijesni i deskriptivni pristup nastavi u kojoj promatra izvana sve religije i njihov utjecaj na društvo i ponašanje pojedinca i zajednice. *Learning from religion* je oblik nastave koji u središte ne stavlja religiju nego promišljanje o moralnim i religijskim pitanjima preko kojih naslovnik razvija kritičko mišljenje, razumijevanje te uči pomoću novoga iskustva.²⁰

Kao i u drugim europskim zemljama, tako i u Hrvatskoj vjeronauk ima prepoznatu ulogu u odgojno-obrazovnom sustavu, u kojem se poseban naglasak stavlja na kršćanski odgoj. Godine 1991./92. dogodile su se demokratske promjene i tadašnje Ministarstvo prosvjete, kulture i športa donijelo je odluku na prijedlog Hrvatske biskupske konferencije i drugih vjerskih zajednica da se uvede postupno vjeronauk u sve osnovne i srednje škole u Hrvatskoj.²¹ Tako su se stvorili i neki izazovi religijskoj nastavi poput potrebe razlikovanja između identiteta župne kateheze i katoličkog vjeronauka. Crkva je na europskoj razini prihvatila ove razlike, ali one kao da još nisu potpuno zaživjele u Hrvatskoj.²² Na tome tragu, važnost religijske nastave nalazimo u tome što ona nudi načine na koje se čovjek odnosi prema svijetu, odgovara na bitna pitanja čovjekove egzistencije i u sebi sadrži temeljnu vrijednosnu orijentaciju te je bitan dio svake kulture. Važno je kritički promišljati o pitanjima smisla i pronalaziti odgovore na njih jer na taj način dolazi do istinskog nutarnjeg odgojnog procesa koji onda uključuje ne samo materijalnu dimenziju nego i duhovnu. Osim toga na taj

²⁰ Usp. Valentina Blaženka MANDARIĆ – Alojzije HOBLAJ – Ružica RAZUM, *Vjeronauk izazov Crkvi i školi. Empirijsko istraživanje na području Zagrebačke nadbiskupije*, Zagreb, 2011., 33–35.

²¹ Usp. Marko JERKOVIC, Školski vjeronauk u Hrvatskoj nakon Drugoga svjetskog rata (1945-1952), u: *Diacovensia* 1 (1993.) 1, 92–107, ovdje 92.

²² Usp. Ružica RAZUM, Vjeronauk nakon 20 godina: prioritetni zadaci, u: *Lađa*, 6 (2011.) 3, 15–28, ovdje 15–17.

način se ispunjava cilj odgojno-obrazovnog sustava koji je do sada pokazao težinu gubitaka i društvenih posljedica na razini pojedinca i zajednice ako se naglasak stavi samo na obrazovni proces. Vijeće Europe zalaže se za svijest o zajedničkoj europskoj baštini kojoj su religija i moral glavni temelji. Ne može se više ostati indiferentno pred pitanjima problema o smislu ili se pretvarati da različiti sustavi nemaju utjecaja na čovjekov život. Prema tome, vjeronauk pridonosi prije svega općoj naobrazbi učenika. Suvremeno društvo sebe shvaća kao *društvo znanja* i u tome smjeru napreduje. Međutim, vidimo da to nije dovoljno. U mnogim europskim zemljama možemo prepoznati religijsko neznanje koje upućuje na nepoznavanje opće kulture i obilježja pripadnosti određenom društvu. Jedan od primjera je Francuska koja kao posljedicu ne provođenja religijske nastave ima manjak općeg znanja, kulture i religioznosti u društvu što dovodi prije svega do problema pojave besmisla, a zatim i mnogih drugih. U Francuskoj se već godinama čuju potrebe u društvu za religijskom nastavom koja ne mora nužno biti konfesionalna, dovoljno je da postoji predmet koji govori o religiji. Mnogi predmeti mogu poučiti učenike tehničkom i prirodnoznanstvenom znanju, ali briga o duhovnosti, o duhu i o smislu koju donosi religijska nastava nije uzaludna i ima svoju vrijednost koju sve više prepoznaje suvremeno društvo, poput primjera u Francuskoj, i koju učestalo ističe u svome planu i programu. Odgojno-obrazovni sustav priznaje da bez vjeronauka škola ne može odgovoriti na potrebe cjelovite i autentične nastave te religijsko obrazovanje smatra posebno poticajnim i otvorenim za takav razvoj. U Hrvatskoj većina nastavnika i učenika smatra vjeronauk sastavnim dijelom školskoga programa i smatra da mu je mjesto u školi. Dosadašnje iskustvo pokazuje da je vjeronauk kao konfesionalan predmet jako važan i da ima svoje posebno mjesto u školskom odgojno – obrazovnom sustavu.²³

Problem današnjeg školskog sustava otkriva se upravo u njegovoj reformi koja pokazuje da pragmatički način, znanstveni i tehnički nisu dovoljni za cjeloviti razvitak čovjeka. Pogotovo kada se oni nude mladima u skupu preopterećenosti informacijama, fragmentiranih na više nepovezanih cjelina što dovodi do općeg neznanja. Suvremena škola potrebna je znanja o tome kako živjeti. Relevantno znanje nije gušenje informacijama nego životno iskustvo povezano u cjelinu, objašnjeno na praktičnim primjerima koji su lako

²³ Usp. Valentina Blaženka MANDARIĆ – Alojzije HOBLAJ – Ružica RAZUM, *Vjeronauk izazov Crkvi i školi. Empirijsko istraživanje na području Zagrebačke nadbiskupije*, 69–72.

shvatljivi i primjenjivi. Takav oblik znanja dovodi do napretka društva, dok je sve ostalo preopterećenje koje dovodi do krize znanja i do pogubnih rezultata koji dovode do krize identiteta i smisla.²⁴ U postmodernom društvu vjeroučitelji su oni koji trebaju promicati odgoj za vrijednosti. Papa Franjo ističe potrebu za neformalnim obrazovanjem u društvu u kojem je formalno obrazovanje osiromašeno stavljajući prevelik naglasak na intelektualističkom tehnicizmu. Potrebno je otvoriti se novim odgojim modelima koji se temelje na *jeziku glave*, *jeziku srca* i *jeziku ruku*. Na taj način obrazovanje postaje inkluzivno jer se svi u njemu mogu pronaći, a ne samo oni najinteligentniji.²⁵

Možemo zaključiti da postmoderni društvo koje odbacuje religijsku nastavu povećava probleme koji se odnose na pitanje smisla, općeg znanja i kulture, izgradnje identiteta i povijesti svojih korijena. Zapadna kultura duboko je ukorijenjena u kršćanstvu i zato religijska nastava neće izgubiti svoj utjecaj i važnost u odgojno-obrazovnom sustavu iako se suočava sa mnogim izazovima.

1.4. Utjecaj promjena u društvu na vjeronauk u školi

Suvremeno društvo nosi sa sobom određene promjene koje utječu na vjeronaučnu nastavu u školi poput marginaliziranja religije i religijske pismenosti u javnom prostoru, potiskivanja svetoga i promicanja materijalizma s novom antropološkom slikom, novog poimanja znanja, nametanja znanstvene metode kao jedine valjane u razumijevanju stvarnosti, slabljenja religioznosti u obitelji i pridavanja novoga značenja religijskome obrazovanju. Temeljna uloga odgoja i obrazovanja je prenošenje i stvaranje kulture koja obuhvaća njegovanje ambijenta u kojem se živi, razvoj osobe na intelektualnoj, voljnoj i duhovnoj razini te shvaćanje povezanosti ljudske i božanske prirode u čovjeku. Odgojno-obrazovne reforme pokazuju na udaljavanje institucija od njihove temeljne svrhe. Sekularizacija dovodi do marginaliziranja religije u javnom društvenom prostoru, gubljenja kontakta s religijskom tradicijom te vjera postaje tek jedna od opcija. Zapadna civilizacija okrenula se od svojih religijskih korijena i stavila fokus na ekonomiju i znanstvenu tehniku. Sekularizirana kultura nerijetko ima visok stupanj predrasuda prema kršćanskoj viziji svijeta koju često

²⁴ Usp. Blaženka Valentina MANDARIĆ – Ružica RAZUM, *Važnost odgoja u današnjem svijetu. Doprinos vjeronauka odgojnom djelovanju škole*, Zagreb, 2015., 99–103.

²⁵ Usp. Ružica RAZUM, *Vjeronauk nasuprot nekim suvremenim izazovima*, u: *Lada*, 11 (2016.) 2, 12–22, ovdje 22.

marginalizira i ponižava u javnom prostoru što dovodi do izolacije i nedostatka znanja o kršćanskoj kulturi. Suvremena kultura odbacuje sveto, doživljava krizu temelja u kojoj se gubi smisao Boga, dok tehnološko društvo stvara svoju sliku čovjeka odvajajući ga od Stvoritelja. Čovjek postmoderne postaje rob samoostvarenja i materijalizma zaboravljajući na dušu i inteligenciju. Suvremenu kulturu obilježavaju ideologije tehnicizma, individualizma, ekskluzivnog humanizma, utilitarizma, subjektivizma i hedonističkih kriterija. Racionalnost i ekonomija usmjeravaju fokus prema potrošačkom svijetu i onom što je prolazno zbog čega se gubi svijest o važnosti vječnih vrijednosti. Znanje dobiva novo poimanje u odgojno-obrazovnom sustavu. Ono postaje fragmentirano, enciklopedijski prikupljeno što dovodi do neznanja i nedostatka kritičkog razmišljanja kod učenika. Suvremena kultura preferira znanje koje odgovara na pitanje *kako* poput znanstvenoga, umjesto znanja koje odgovara na pitanje *zašto* koje zahtijeva kritičko razmišljanje. Vjeronauk je predmet koji ima važnu ulogu u pružanju odgovora na pitanje *zašto*. Dolazi do sukoba između humanističke i tehničko-znanstvene kulture u školama jer je prva orijentirana na tržište, a druga na dublju spoznaju istine o sebi, drugima i svijetu. Dolazi do radikalne promjene u intelektualnom obrazovanju gdje se naglašava važnost znanstvenoga duha koji oblikuje kulturni nazor i načine mišljenja. Znanje i kultura gledaju se kroz prizmu znanosti. Takav pristup dovodi do rasprava u školi koja postaje mjesto za dijalog između te dvije krajnosti. Religiozno znanje se smanjuje među odraslima što utječe i na njihovu djecu. Djeca više usvajaju religioznost kroz stavove svojih roditelja, nego kroz njihovo ponašanje ili sudjelovanje u religijskim obredima. Roditelji su ključni čimbenici u religioznoj socijalizaciji djece. Novo značenje pridaje se religijskom obrazovanju koje je integrirani dio obrazovnog sustava u većini europskih zemalja. U ostvarivnju religijskoga obrazovanja sudjeluju redovito Crkva i država. Tokom zadnjih desetljeća može se primjetiti smjer u kojem europske politike vide ulogu religije u školskom sustavu, a to je svođenje religije na kulturu, povezivanje sa svijetom osjećaja, promicanje akonfesionalnog obrazovanja itd. Time se religijskom obrazovanju pridaje laička uloga koja je izgleda samo bijeg pred religijskim pitanjem.²⁶

²⁶ Usp. Valentina MANDARIĆ, Suvremene tendencije u društvu – izazovi za vjeronauk u školi, u: *Diacovensia*, 23 (2015.) 3, 337–354, ovdje 337–346.

U vrijeme postmoderne vlada sve veće zanimanje za obrazovanje jer se vjeruje da će ono biti ključna odrednica uspjeha u 21. stoljeću. Nažalost, glavna pitanja o kojima se promišlja su često lokalna poput pitanja koliko bi se obrazovanja trebalo odvijati na računalu, a koliko preko interneta. Usmjeravajući se na takva pitanja izbjegava se razmatranje svrhe obrazovanja radi koje bi društvo trebalo uložiti različite resurse u obrazovanje mladih. Oko nas događaju se velike promjene koje utječu i na područje obrazovanja. Postoji tvrdnja koja kaže da se škole nisu mijenjale stotinu godina, ali možemo vidjeti da je ipak bilo napretka; novi predmeti, novi alati, novi oblici prakse, inkluzija. Današnje škole obilježava tehnološka revolucija, korištenje računala, pametnih telefona. Nastavne metode koje su se razvile imaju puno toga dobrog ali također i puno toga što je postalo štetno i isprazno. U današnjem obrazovnom sustavu učenici uče za ocjenu, a ne za život.²⁷ Škola bi trebala biti puno više »...jedna od funkcija škole priprema za promjene. Ta priprema uključuje znanje, ali i sposobnosti, aktivnosti, stavove, odnose u svijetu koji se mijenja. Zapravo, to su kvalitete ličnosti koje se stječu angažiranošću u vlastitom razvijanju, i to kritičnošću, kreativnošću, istraživanjima, a ne jednostavnim prenošenjem i slušanjem.«²⁸ Cilj odgoja i obrazovanja bi trebao biti u osobnom razvoju i obogaćivanju sebe i društva, a ne samo u upoznavanju sa generacijskim iskustvima i znanstvenim dostignućima čovječanstva. Danas je i dalje aktualna formalna škola, ali ona polako biva zamijenjena inovativnom školom. Zadaci društva postaju suvremeni tako da ih formalna škola više nije u mogućnosti pratiti. Potrebno je da se škola promijeni od one u kojoj se sjedi i sluša, u onu u kojoj se učenik osposobljava kao aktivni sudionik. Suvremena škola se usredotočuje prema pripremanju osobe za život. U tom kontekstu Gardner tvrdi da je pristup obrazovanju konzervativan i da takav pristup nije toliko loš sam po sebi, ali zato što je postmoderna donijela veliku eksploziju znanja uz stalne promjene poželjno je od mladih da se pripremaju za život putem novih i maštovitijih pristupa kako bi mogli u budućnosti preuzeti uloge koje ih čekaju, a koje su često vrlo promjenjive. Tehnologija je obilježila društvo postmoderne i prvi puta u povijesti svi ljudi imaju priliku komunicirati jedni s drugima. Računalna revolucija utjecala je i na odgojno-obrazovni sustav. Znanje se prenosi tehnološkim putem, ali ono može stvoriti jaz među učenicima tako da je važno osigurati svim učenicima jednak pristup znanju. Učionice se mogu opremiti

²⁷ Usp. Zoran HERCIGONJA, Škola i inovativno društvo, u: *Varaždinski učitelj – digitalni stručni časopis za odgoj i obrazovanje*, 3 (2020.) 3, 1–10, ovdje 3.

²⁸ Zoran HERCIGONJA, Škola i inovativno društvo, 3.

tehnološkom opremom do razine koja pomaže učenicima i nastavnicima u razvoju. Sve institucije su danas povezane i protok informacija je brži. Gardner tvrdi da je računalna revolucija jedan od najvažnijih tehnoloških događaja našeg vremena i da će ona preoblikovati školski sustav. Škole će se morati korjenito promijeniti u skladu s promjenama u društvu. Procesi u suvremenoj školi uvelike se razlikuju od onih u tradicionalnoj školi. Profesor nije više samo prenosioc znanja, nego se od njega i ustanove koju predstavlja očekuje da modelira i proizvodi novo znanje.²⁹ Dobro provođenje odgojno - obrazovnog sustava je važno, »škole su vjerojatno najslabije iskorišteni veliki resursi svake zemlje, iz razloga što rade od 8 do 14 sati, pet dana u tjednu i često manje od 200 dana godišnje. Škola bi se trebale pretvoriti iz tradicionalnih škola u cjeloživotne i cjelogodišnje centre resursa lokalnih zajednica u kojima se nalaze. Dobro organizirane škole mogle bi preuzeti ulogu centara izvora informacija za svaku zajednicu.«³⁰

Suvremena škola susreće se s promjenama u društvu koje utječu na religijsku nastavu poput multikulturalnosti i interkulturalnosti koje su dodatno potaknute učestalim migracijama na području Europe, globalizacijom, razvojem tehnologije, kontaktima s drugim kulturama. Kulturalni pluralizam u Europi doveo je do potrebe stvaranja društva koje prihvaća različitosti. Vijeće Europe je u tom kontekstu prepoznalo dva ključna sredstva koji će spriječiti sukobe, a to su interkulturalno obrazovanje i dijalog. Početak interkulturalnog obrazovanja datira od sedamdesetih godina prošlog stoljeća, a konačnu redefiniciju sadržaja ostvaruje *Konferencijom europskih ministara obrazovanja o interkulturalnom obrazovanju u novom europskom kontekstu* 2003. godine. Vijeće Europe prepoznalo je moć religijske dimenzije u društvu i odlučilo ju je koristiti kao sredstvo koje ima ključnu ulogu za suživot u pluralnom društvu. Ciljevi interkulturalizma i dijaloga mogu se ostvariti u školskoj zajednici koja postaje mjestom za odgoj za život u pluralizmu, poštivanje drugačijeg identiteta, razumijevanja sebe i drugih. Interkulturalnost u religijskoj nastavi želi postići razvoj tolerancije, poštivanja, temeljnih sloboda svakoga čovjeka, njegovanje senzibiliteta, promicanja dijaloga i komunikacije, borbu protiv predrasuda i stereotipa, razvoj nepristranosti prilikom analize različite vrste podataka.³¹ Možemo primjetiti da »kada Vijeće

²⁹ Usp. *Isto.*, 4–6.

³⁰ *Isto.*, 6.

³¹ Usp. Ružica RAZUM – Marija JURIŠIĆ (ur.), *Interkulturalnost i religijsko obrazovanje u europskim dokumentima i kurikulumima*, Zagreb, 2020., 5–21.

Europe govori o religijskom obrazovanju u javnom prostoru, podrazumijeva akonfesionalan model koji se temelji na neutralnom pristupu učenju o religijama. Posljedice takvog pristupa na razvoj identiteta djece i mladih te nužnost odgoja za religijsku pismenost i suživot pokazuje primjer slovenskog modela prema kojem je religijsko obrazovanje nepostojeće.«³² Doprinos religijskog obrazovanja u interkulturalnom kontekstu je upoznavanje svojega i tuđega identiteta. Pristup koji je neutralan pokazao se do sada kao onaj koji ne doprinosi suživotu, nego omogućava samo podnošenje različitosti koje ne dovodi do susreta i suradnje. Za ispravnu provedbu interkulturalnog pristupa potrebno je uložiti dodatan napor za obrazovanje i primjenu određenih smjernica.³³

2. Vjeroučitelj, glavni pokretač odgojno-obrazovnog procesa

2.1. Inicijalno obrazovanje vjeroučitelja na visokim teološkim učilištima

Katolički vjeronauk neizostavni je dio odgojno - obrazovnog sustava u Republici Hrvatskoj. Inicijalna formacija vjeroučitelja tj. obrazovanje nastavnika vjeronauka prolazilo je kroz razne promjene koje su se događale u širem društveno kulturalnom i religijskom kontekstu. Inicijalno obrazovanje vjeroučitelja odvija se na visokim teološkim učilištima u Republici Hrvatskoj gdje se studenti obrazuju kroz petogodišnji program koji uključuje preddiplomski i diplomski filozofsko – teološki studij (0+5)³⁴ ili preddiplomski i diplomski studij teološko – religijskih znanosti (3+2).³⁵ Kod studija teološko – religijskih znanosti nastavničke kompetencije se uglavnom stječu na diplomskoj razini, a filozofsko – teološki studij nije primarno zamišljen za osposobljavanje vjeroučitelja no postoji mali broj predmeta koji su namijenjeni stjecanju nastavničkih kompetencija. Visoka teološka učilišta u Republici Hrvatskoj na kojima se vjeroučitelji mogu obrazovati su Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu kojemu je pridružena Teologija u Rijeci, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu i Katolički bogoslovni fakultet u Đakovu Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku. Profesionalni identitet vjeroučitelja započinje inicijalnim

³² Ružica RAZUM – Nenad MALOVIĆ – Kristina VUJICA (ur.), E-zbornik: Religijsko obrazovanje u interkulturalnoj Europi, u: *Bogoslovska smotra*, 92 (2022.) 2, 338–340, ovdje 340.

³³ Usp. Ružica RAZUM – Nenad MALOVIĆ – Kristina VUJICA (ur.), E-zbornik: Religijsko obrazovanje u interkulturalnoj Europi, 339–340.

³⁴ Usp. Blaženka Valentina MANDARIĆ – Ružica RAZUM – Denis BARIĆ (ur.), *Nastavničke kompetencije*, Zagreb, 2019., 108–109.

³⁵ Usp. Katolički bogoslovni fakultet, Prijediplomski studij teološko – religijske znanosti, u: <https://www.kbf.unizg.hr/studiji/preddiplomski-studij-teolosko-religijskih-znanosti/> (12.II.2024.).

obrazovanjem nakon čega slijedi stažiranje i uvođenje u posao te se proces usavršavanja nastavlja trajnom formacijom koja je dio cjeloživotnog učenja. Vjeroučitelj svojim identitetom i službom treba odgovoriti na potrebe učenika u određenom trenutku u povijesti prema čemu njegova inicijalna formacija predstavlja određeni izazov za Crkvu i školu. Inicijalno obrazovanje nastavnika vjeronauka usmjereno je postizanju kompetencija koje su vezane uz rad nastavnika u odgojno - obrazovnom sustavu kako bi se maksimalno unaprijedila uloga nastavnika. Vijeće Europe je 2010. godine izradilo okvir temeljnih učiteljskih kompetencija i postavilo ga je kao važan prioritet.³⁶ Prioritetni ciljevi u nacionalnim reformama obrazovnih sustava su uloga učitelja, njihovo cjeloživotno obrazovanje i stručni razvoj. Europski učitelj ne obrazuje samo građane svoje zemlje nego i građane čitave Europe. Vijeće Europe problematizira pitanje kvalitete učiteljeva rada u kontekstu kreiranja obrazovnih politika koje potiču daljnji razvoj njegove profesije. Kvaliteta učitelja obuhvaća cijelu osobu, a ne samo znanje i vještine, nego i vrijednosti, stavove, vjerovanja, identitet. Kako bi se kvaliteta učitelja mogla mjeriti definirali su se određeni indikatori poput ishoda učenja, odnosno kompetencija.³⁷

Profesionalnom identitetu vjeroučitelja doprinosi prije svega inicijalno obrazovanje ali njegove kompetencije također se usko povezuju uz identitet učenika i uz njegove potrebe na kulturnoj, egzistencijalnoj i religijskoj razini. S obzirom na to se mogu istaknuti određene kompetencije nastavnika vjeronaučne nastave, a to su: *predmetne, psihološko - pedagoške, metodičko - didaktičke, organizacijsko - komunikacijske i istraživačke*. Navedene kompetencije nisu samo vlastite vjeroučiteljima nego i svim predmetnim nastavnicima unutar Republike Hrvatske. Ono što vjeroučitelje razlikuje od drugih predmetnih nastavnika nalazimo u posebnom nastavnom sadržaju prema predmetnom kurikulumu, ali i u tome što vjeronauk predstavlja nauk o vjeri, pa se tako očekuje od vjeroučitelja da bude čovjek vjere. Temeljna osoba vjeronaučne nastave nije sadržaj nego osoba vjeroučitelja. Sadržaj vjeronauka može se prenijeti drugima prije svega svjedočanstvom onih koji žive vjeru na osobnoj razini. Kompetencije vjeronaučne nastave usko su povezane s osobom vjeroučitelja. Prema nekim istraživanjima o inicijalnom obrazovanju nastavnika vjeronauka u Hrvatskoj

³⁶ Usp. Blaženka Valentina MANDARIĆ – Ružica RAZUM – Denis BARIĆ (ur.), *Nastavničke kompetencije*, 109–110.

³⁷ Usp. Jasna KRSTOVIĆ, *Europska perspektiva obrazovanja učitelja na razmeđu europskog i nacionalnog*, u: *Pedagogijska istraživanja*, 4 (2007.) 2, 269–282, ovdje 275–276.

možemo zaključiti kako vjeroučitelji smatraju da im je inicijalno obrazovanje omogućilo usvajanje filozofsko - teoloških sadržaja (94,4%), komunikacijskih sposobnosti (83,4%), korištenje suvremenim medijima i uporabu nastavnih pomagala (27%), osposobljenost duhovnim kompetencijama (35%). Nastavnici vjeronauka smatraju iznimno važnim duboko kršćansko iskustvo na osobnoj razini zato što vjeroučitelj osim što treba prenositi sadržaj, treba i biti vjerodostojan svjedok toga sadržaja. Još jedna od važnih kompetencija je teološka sposobnost komunikacije tj. da vjeroučitelj bude most između ljudi, predmeta i sadržaja. Vjeronaučna nastava usmjerena je na učenika, njegovo iskustvo i svijet, te problematizira pitanje životnoga smisla, postojanja i etičkih problema.³⁸

Navedene kompetencije vjeroučitelji imaju priliku steći na visokim teološkim učilištima koji se unaprjeđuju s vremenom. Za inicijalno obrazovanje vjeroučitelja, formaciju, programe, kvalitetu odgovorna su mjerodavna crkvena i državna tijela. Pod crkvenim tijelima misli se na Vijeće za katehizaciju pri Hrvatskoj biskupskoj konferenciji (HBK), Nacionalni katehetski ured (NKU) HBK te katehetski uredi u pojedinim biskupijama (Katehetski ured/ Ured za vjeronauk). U Zagrebačkoj nadbiskupiji postoji i Ured za vjeronauk od 2006. godine koji vodi brigu samo o vjeronauku u školi. Vjeronauk u školi mogu predavati diplomirani teolozi i diplomirani katehete koji su položili stručni ili državni ispit. Uz to je potrebno da imaju ispravu o kanonskom mandatu (*missio canonica*) koju izdaje dijecezanski biskup. Vjeroučitelj pri zapošljavanju u školi može dobiti tri vrste mandata: *trajni mandat, mandat na godinu dana i suglasnost*. Samo oni vjeroučitelji koji imaju trajni mandat mogu potpisati sa školom ugovor na neodređeno. Studenti koji završe filozofsko - teološki studij stječu akademski stupanj »magistar teologije«³⁹, a studenti koji završe studij teološko - religijskih znanosti stječu akademski stupanj »magistar teološko - religijskih znanosti«⁴⁰. Najviše vjeroučitelja osposobljava se na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Zagrebu koji je od nedavno sklopio suradnju sa Hrvatskim katoličkim sveučilištem u Zagrebu 2022./2023. godine oko provođenja dvopredmetnog preddiplomskog sveučilišnog studija. Moguće je upisati kombinacije studija Teološko - religijskih znanosti i Povijesti te Teološko

³⁸ Usp. Blaženka Valentina MANDARIĆ – Ružica RAZUM – Denis BARIĆ (ur.), *Nastavničke kompetencije*, 110–116.

³⁹ Usp. Valentina MANDARIĆ, Formacija vjeroučitelja u Republici Hrvatskoj, u: *Kateheza*, 34 (2012.) 2, 181–186, ovdje 182–184.

⁴⁰ Katolički bogoslovni fakultet, Diplomski studij teološko – religijske znanosti, u: <https://www.kbf.unizg.hr/studiji/diplomski-studij-teolosko-religijskih-znanosti/> (12.II.2024.).

- religijskih znanosti i Sociologije. Dvopredmetni preddiplomski studij traje tri godine u oba slučaja i završetkom studija stječe se stručni naziv prvostupnika u oba područja.⁴¹

2.2. *Cjeloživotno obrazovanje vjeroučitelja*

Znanost i tehnologija stalno napreduju i donose nova saznanja koja imaju utjecaj na sve razine društvenoga života. Formalno obrazovanje postaje nedovoljno da prati znanstvena, tehnološka i društvena otkrića što je najvidljivije u poslovnoj sferi. Na primjer, u državnim ustanovama zaposlenici nisu mogli obavljati posao nakon procesa informatizacije zato što se nisu znali koristiti novim tehnologijama. U tom kontekstu je nastala potreba za obrazovanjem i stjecanjem novih znanja kod svih zaposlenika kako bi se uspješno nosili sa svim izazovima. Tako je u obrazovanju nastao niz različitih pojmova s nastojanjem da se odgovori na tu životnu potrebu. Ti pojmovi se odnose na obrazovanje odraslih, trajno obrazovanje, kontinuirano obrazovanje, doživotno obrazovanje, cjeloživotno obrazovanje, cjeloživotno učenje. U hrvatskoj obrazovnoj politici koriste se nazivi cjeloživotno obrazovanje i cjeloživotno učenje. Prema UNESCO-u njihova definicija se odnosi na organizirano učenje koje započinje formalnim obrazovanjem i traje cijeli život. Promjena paradigme dogodila se devedesetih godina prošloga stoljeća kada se naglasak s obrazovanja premjestio na učenje tj. odgovornost države prebacila se na pojedinca. Prema tome, pojam cjeloživotnog učenja odnosi se na sve aktivnosti učenja tijekom cijeloga života s čime se želi staviti naglasak na važnost neorganiziranog učenja za čovjekov razvoj tj. nenamjernog učenja i samoobrazovanja u životu pojedinca. S obzirom na složenost tih pojmova i njihovu upotrebu u različitim kontekstima, nastala je potreba da ih se jasno definira kako bi se olakšalo razumijevanje i primjena određenog tipa obrazovanja u praksi.⁴²

Prema tome, učiti se može na formalan način (namjerno učenje za diplomu ili certifikati koji se mogu steći u školi ili na sveučilištu), neformalan način (namjerno učenje u organiziranoj strukturi kako bi se svladala određena vještina koja može nadopuniti stupanj poput certifikata ili tečaja) i na informalan način (iskustveno učenje koje se može steći u kući, tokom rada, u zajednici poput vještine pečenja ili mentorstva). Cjeloživotno učenje se

⁴¹ Usp. IKA, Novi preddiplomski dvopredmetni studiji u suradnji KBF-a i HKS-a, (21.V.2022.), u: <https://ika.hkm.hr/novosti/novi-preddiplomski-dvopredmetni-studiji-u-suradnji-kbf-a-i-hks-a/> (12.II.2024.).

⁴² Usp. Marija VEKIĆ, Obrazovanje u novome ruhu: cjeloživotno učenje i obrazovanje odraslih, u: *Hrvatski jezik*, 2 (2015.) 3, 5–14, ovdje 5–10.

može promatrati kao holistička kombinacija triju iskustava učenja koja pojedinca čine konkurentnim na tržištu rada te ono potiče razvoj čovjeka na dobrobit društva. Ono je imperativ za maksimalno postizanje ljudskoga potencijala kroz cijeli život. Različite dobrobiti cjeloživotnog učenja motivirale su istraživanje o tome kako znanost, a posebno neuroznanost, može podržati ovu inicijativu. Istraživanja su utemeljena na znanju o tome kako mozak obrađuje informacije za učenje tijekom životnoga procesa. Neuro-kognitivni, psiho-socio-emocionalni čimbenici i način života mogu utjecati na budućnost znanja. U posljednjim desetljećima napredak u neuroznanosti pružio je uvid u neuroplastičnost mozga što je glavna komponenta za razumijevanje procesa cjeloživotnog učenja. Djetinjstvo i adolescencija su važna razdoblja osjetljiva na učenje, ali također novija istraživanja prepoznaju da mozak može ostati fleksibilan i u kasnijim godinama života. To se protivi tradicionalnom razmišljanju koje smatra da se naučeni obrasci u ranijim godinama života ne mogu promijeniti što dakako novija istraživanja o neuroplastičnosti mozga opovrgavaju. Mozak odrasle osobe može kognitivno napredovati kroz obrazovanje i aktivnosti koje potiču njegov rad. Dokazi pokazuju da se mozak može razvijati u svim životnim razdobljima što pruža osnovu za učenje tijekom cijeloga života. Osim toga, važno je da pojedinac prepozna negativne osobne čimbenike i obrasce ponašanja kako bi mogao razabrati koji ometaju, a koji potiču njegov proces učenja. Primjer toga su vlastite predrasude i uvjerenja koja mogu stvoriti smetnje za novi način razmišljanja i učenja. Temeljne vještine poput pismenosti i računanja u budućnosti neće biti dovoljne, a sve više je potreban razvoj psiho-socio-emocionalnih vještina za napredovanje. Ove vještine se mogu poučavati u formalnom obrazovanju, no vjerojatno će se oslanjati na osobni angažman u učenju u neformalnim i informalnim okruženjima kao što su radno mjesto, dom i internet. Na kraju, istraživanja ističu potrebu suradnje znanosti, profesora i zajednice kako bi se podržalo cjeloživotno učenje koje je važno za razvoj čovjeka u svim fazama života.⁴³

Važnost cjeloživotnog učenja prepoznata je i na globalnoj razini. UNESCO je osnovao *Institut za cjeloživotno učenje* 1952. godine i na taj način je postavio temelje za promicanje ove važne obrazovne prakse. Koncept cjeloživotnog učenja UNESCO je dodatno unaprijedio kroz izvješća poput *Učiti za život. Naučiti postojati*. i kroz suradnju s drugim

⁴³ Usp. Alicia M. GOODWILL – Annabel Chen SHEN-HSING, Embracing a culture of lifelong learning: the science of lifelong learning, u: *UNESCO Institute for Lifelong Learning*, 3 (2021) 1, 1–12, ovdje 1–7.

institucijama poput Europskog parlamenta i Vijeća Europske unije. Europska unija također naglašava važnost cjeloživotnog učenja u dokumentima poput *Memoranduma*. Osim toga, osnivanjem Centra za istraživanje cjeloživotnog učenja (CRELL) 2005. godine, EU je pokazala da je posvećena praćenju napretka u području obrazovanja koje traje cijeli život. U kontekstu Hrvatske koja je članica EU, provođenje cjeloživotnog učenja uređeno je raznim zakonima i strategijama. *Strategija obrazovanja, znanosti i tehnologije, Zakon o Hrvatskom kvalifikacijskom okviru, Okvir nacionalnog standarda kvalifikacije za učitelje, Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi te Zakon o obrazovanju odraslih* su zakonski okviri koji podržavaju primjenu cjeloživotnog učenja u različitim područjima obrazovanja u Hrvatskoj. Također, *Agencija za odgoj i obrazovanje* ima glavnu ulogu u organizaciji i provedbi obrazovnih programa uključujući i stručno usavršavanje odraslih, a kroz suradnju s Nacionalnim katehetskim uredom HBK, agencija osigurava stručno usavršavanje vjeroučitelja. Ove strategije osiguravaju u društvu ne samo provođenje cjeloživotnog obrazovanja kao koncepta nego njegovo provođenje na institucionalnoj razini kako bi se osigurala stalna edukacija i razvoj svih građana.⁴⁴

Crkvena i državna tijela u Republici Hrvatskoj odgovorna su za stručno usavršavanje tj. trajnu formaciju vjeroučitelja. Prema *Ugovoru* nastavnici vjeronauka u školi mogu biti »kvalificirani vjeroučitelji koji su po sudu crkvene vlasti prikladni za to i koji zadovoljavaju odgovarajuće odredbe zakonodavstva Republike Hrvatske, pridržavajući se svih dužnosti i prava što iz toga proizlaze.«⁴⁵ Među crkvenim institucijama koje se brinu o vjeronauku valja istaknuti *Vijeće za katehizaciju pri HBK* i *Nacionalni katehetski ured HBK* koji imaju važnu ulogu u koordinaciji vjeronaučne nastave na nacionalnoj razini. Oni prate rad vjeroučitelja, promiču kvalitetu vjeronaučne nastave te pružaju stručnu podršku i usavršavanje nastavnicima vjeronauka. Za trajno usavršavanje vjeroučitelja na lokalnoj razini zaduženi su *katehetski uredi* tj. *uredi za vjeronauk* u (nad)biskupijama koji se brinu još i o zapošljavanju, pružanju pedagoško-didaktičke podrške vjeroučiteljima. U Republici Hrvatskoj postoji četrnaest katehetskih ureda koji su zaduženi za koordiniranje vjeronaučne nastave na lokalnoj razini, a među njima se posebno ističe *Ured za vjeronauk u Zagrebačkoj nadbiskupiji* jer se

⁴⁴ Usp. Blaženka Valentina MANDARIĆ – Ružica RAZUM – Denis BARIĆ (ur.), *Nastavničke kompetencije*, 127–142.

⁴⁵ Ugovor između Svete Stolice i Republike Hrvatske o suradnji na području odgoja i kulture, u: Nedjeljko PINTARIĆ (ur.), *Ugovori između Svete Stolice i Republike Hrvatske*, Zagreb, 2001, čl. 3.

bavi isključivo vjeronaukom u školama u okviru Zagrebačke nadbiskupije. Suradnja navedenih institucija ključna je za uspješno provođenje nastave vjeronauka i trajnog obrazovanja vjeroučitelja. *Ugovor između Svete Stolice i Republike Hrvatske o suradnji na području odgoja i kulture* razlikuje područja odgovornosti Crkve i škole. Vjeroučitelj treba poštivati crkvene zakone i odredbe u pitanjima sadržaja vjeronauka, za ostale dimenzije vjeroučiteljevog rada mjerodavno je zakonodavstvo RH i ustanova u kojoj je vjeroučitelj zaposlen, a *Agencija za odgoj i obrazovanje (AZOO)* u suradnji sa nadležnim katehetskim uredom brine se o kvaliteti vjeronaučne nastave, radu vjeroučitelja pa tako i njihovom stručnom usavršavanju. Trajna formacija vjeroučitelja tj. cjeloživotno učenje nužno je kako bi se mogli nositi s promjenama u društvu i obrazovanju. Crkva i država osiguravaju redovito cjeloživotno učenje koje obuhvaća razne aspekte poput teološkog, komunikacijskog i pedagoškog područja. Razni seminari i radionice se organiziraju na nacionalnoj i lokalnoj razini, a AZOO koordinira aktivnosti vjeroučitelja na razini županije. Teme koje se obrađuju na tim skupovima prilagođene su potrebama vjeroučitelja, a naglasak se nastoji staviti na suradnji između nastavnika i učenika. U samom planiranju cjeloživotnog učenja vjeroučitelja vodi se briga o primjeni novijih spoznaja i dostignuća iz humanističkih znanosti poput teologije, pedagogije, psihologije, didaktike, metodologije itd.⁴⁶

Na tu temu provedeno je i manje istraživanje među vjeroučiteljima *Vrjednovanje nastavničkih kompetencija vjeroučitelja* kojim se htjelo ispitati vrjednovanje stečenih kompetencija za vrijeme temeljnoga studija i vrjednovanje trajne formacije vjeroučitelja. Istraživanje su organizirali AZOO, Nacionalni katehetski ured HBK i Ured Zagrebačke nadbiskupije za vjeronauk u školi. Podaci su pokazali da je čak 2/3 vjeroučitelja ispitanika ocijenilo stručnu formaciju koju organiziraju navedene institucije kvalitetnom. 34% ispitanika je ocijenilo trajnu formaciju ocjenom 5, a 47% ispitanika ocjenom 4. Iako su vjeroučitelji poprilično zadovoljni provedbom cjeloživotnog učenja, smatraju da bi trajna formacija trebala više biti usmjerena na radionice, a manje na predavanje.⁴⁷

⁴⁶ Usp. Valentina MANDARIĆ, Formacija vjeroučitelja u Republici Hrvatskoj, u: *Kateheza*, 34 (2012.) 2, 181–186, ovdje 182–184.

⁴⁷ Usp. Valentina Blaženka MANDARIĆ – Alojzije HOBLAJ – Ružica RAZUM, *Vjeronauk izazov Crkvi i školi. Empirijsko istraživanje na području Zagrebačke nadbiskupije*, 111–114, 142.

2.3. Tradicionalna i suvremena uloga vjeroučitelja

Tradicionalni i suvremeni pristupi poučavanju iza sebe imaju određene filozofije na kojima temelje svoje pristupe. Kritičari tradicionalnog pristupa naglasak stavljaju na tome da je on zastario pristup u dobu postmoderne zato što je dinamika društva nekada i danas potpuno drugačija. Potrebno je proučiti i osluhnuti dinamiku današnjega društva i sukladno tome provoditi određene pristupe poučavanju koji su relevantni za današnju mladež. Nerazborito bi bilo koristiti pristupe iz prijašnjih vremena kao načine za rješavanje sadašnjih problema u odgoju i obrazovanju. Tradicionalni pristup u svojoj biti ima filozofije esencijalizma i perenijalizma. U takvom društvu protok informacija nije bio brz i lako dostupan svima nego su informacije, a posebno činjenične bile rezervirane samo za obrazovnu manjinu. Činjenice, ideje i koncepti bili su visoko vrednovani oblik znanja. Nastavnik je u ovakvom društvu bio jedini izvor informacija, učenici su bili poput tabule rase, oblik poučavanja bio je frontalni. Učenici nisu imali lako dostupe izvore informacija i o mnogim temama prvi puta su čuli od svojih nastavnika u školi. Njihovo sudjelovanje u nastavnom procesu bilo je pasivno. Znanje se usvajalo u jednom smjeru i povratno se vrednovalo ispitom. U svojoj biti to je bilo reproduktivno znanje, izlaganje na pamet naučenih činjeničnih pojmova. Knjiga se pretvorila u izvor znanja, a ona je prvobitno napravljena kao pomoćno sredstvo u nastavi da vizualizira i približi nastavni sadržaj učenicima. Esencijalizam stavlja naglasak na činjeničnom znanju i koristi knjigu kao izvor, a perenijalizam stavlja naglasak na ideju i koncept, koristi slične metode poučavanja ali dodajući im životni primjer kako bi učenici mogli lakše predočiti određenu temu. Poveznica između tradicionalne nastave i odgojno - obrazovnih filozofija nalazi se u dominaciji nastavnika i u uvjerenju da se neke činjenice i ideje moraju usvojiti neovisno o potrebama i interesima učenika. S vremenom se društvo mijenjalo, postmoderna se razvijala, globalizam je prevladao, tehnologija je uzela svoga zamaha, a posljedično tome, protok i količina informacija se uvelike povećala i postaja je dostupna svima, pa tako i mladima. Društveni kontekst se promijenio, izvor informacija je širok i dubok i zato ga nije moguće obuhvatiti kao nekada. Učenici više nisu tabule rase, a učitelji više nisu jedini od kojih oni po prvi puta čuju o nekoj temi. Današnje suvremeno društvo iziskuje suvremeni pristup poučavanju koji se temelji na filozofijama progresivizma i socijalnog rekonstrukcionizma pomoću kojih se uči ono što je moguće aktivno primjeniti u životu i gdje su učenici aktivni sudionici u nastavnom procesu. Nastavnik izražava svoje poštovanje prema

učenicima na način da ih uključuje kao suradnike u proces oblikovanja nastave i obrađivanja nastavnih sadržaja. Nastavnik je sada onaj koji osluškuje potrebe i interese učenika, koji im pomaže u proučavanju tema koje njih zanimaju i za koje se svi slažu da su im potrebne za život. Stvara se ozračje u kojem nastavnik nema dominantnu vlast i puninu informacija nego razumije da su učenici i prije njegovog sata čuli o određenoj temi, možda i neke informacije o kojima ni sam nastavnik ne zna. On više nije isključivo onaj koji prenosi znanje unaprijed pripremljenim sadržajima. Progresivizam je usmjeren na konkretne slučajeve i aktivne metode poučavanja kojima se usvaja praktično znanje, a rekonstrukcionizam naglašava produktivno kritičko razmišljanje. Progresivizam zastupa problemsku nastavu i suradničko učenje, a rekonstrukcionizam rad u manjim skupinama i istraživački rad. Suvremeni pristup nastavi očekuje zanimljive teme, aktivne metode poučavanja, sudjelovanje, kreativan pristup, kreativan rad i osposobljavanje učenika... Tehnologija može služiti kao pomoćno sredstvo ovakvom obliku nastave, ali ne kao središnja metoda koja se koristi, kao što je vidljivo danas u većini nastavnih jedinica preko Power Point prezentacija. Istraživanja u Hrvatskoj pokazuju kako učitelji nailaze na razne poteškoće u provedbi suvremene nastave, a jedna od njih je i *programocentrizam* u kojem je nastava orijentirana prema zadovoljavanju unaprijed zadanoga programa. Moguće je nadići ove poteškoće prihvaćanjem odgovornosti i prilagodbom od strane nastavnika i učenika.⁴⁸

Vijeće Europske unije prepoznaje religijsku nastavu kao potrebnu i važnu u odgojno-obrazovnom sustavu. U pluralističkom društvu ističe se potreba za razumijevanjem religije koja je u službi promicanja tolerancije. Škola priprema sve mlade za razumijevanje religijskih pitanja na kulturnoj, antropološkoj i društvenoj razini bez obzira na njihovu vjersku pripadnost. Suvremena škola ima zadatak da potiče i njeguje kulturnu baštinu kao dio nacionalnog identiteta te da podučiti mlade vrijednosti kulturne baštine unutar globalizacijskih procesa. Vjeronaučna nastava u školi ima svrhu upoznavanja i poštivanja vlastite i tuđe kulturne, religijske i nacionalne baštine. Ispravno proveden odgojno - obrazovni proces pomaže učenicima da postanu svjesni svoga identiteta, svojih korijena i vlastite nacionalne kulture. Ključno pitanje u obrazovnom sustavu odnosi se na važnost promicanja duhovnog i moralnog razvoja. U današnjem svijetu sve se snažnije osjeća napetost između lokalnog i globalnog, otvorenosti svijetu i čuvanja vlastitih korijena. Materijalni napredak i

⁴⁸ Usp. Marija PISKULIĆ, *Nastavne metode i učenje – nastavni i izvannastavni kontekst*, Zadar, 2021., 5–11.

konzumerističko društvo odvrćaju fokus i stavljaju se nasuprot duhovne stvarnosti. Potrebno je poučavati i promicati ravnotežu između duhovne i materijalne kulture. Duhovna dimenzija obuhvaća razvoj unutarnjeg čovjeka na svim dimenzijama. Ona uključuje divljenje, slušanje, nadu, razmišljanje o značenju i smislu čovjeka i svijeta. Vjeronauk pomaže odgojno - obrazovnom sustavu u postizanju navedenih kvaliteta i ciljeva. Suvremeni svijet postmoderne nerijetko obilježava površni način života u kojem se ističe kultura posjedovanja, a zanemaruje se duhovna dimenzija. U tom kontekstu potrebno je skrenuti pozornost na opasnost od gubitka životnih uporišta i trajnih vrijednosti kod mladih. Religiozni odgoj može doprinijeti cjelovitom razvoju osobnosti učenika i promicanju temeljnih vrijednosti poput pravednosti, ljudskog dostojanstva, mira, dobroteljstva, solidarnosti.⁴⁹

. Govor tijela vjeroučitelj treba ponovo otkriti u svojoj nastavi kako bi učenicima približio svoje poruke. Promjena unutar učionice događa se kada vjeroučitelj odustane od svoje verbalne dominacije koja je tradicionalni pristup poučavanja i poradi na neverbalnoj komunikaciji koja stvara jači kanal prijenosa poruke učenicima. Neverbalnom komunikacijom prenose se ne samo informacije o sadržaju, nego i informacije o trenutnom raspoloženju i otvorenosti ili zatvorenosti za određenu temu. Imajući budno oko za signale i komentare govora vlastitih tijela možemo otvoriti direktnije puteve jedni prema drugima i međusobno slobodnije ophođenje. Na tome tragu stoji ona izreka koja kaže da pogled govori više od tisuću riječi. S obzirom da religiozna nastava uključuje razgovor o Bogu i životu, koji zanima mlade ljude i svakoga čovjeka, potrebno je ukloniti razne predrasude koje su stečene kroz život o mnogim osjetljivim temama. To nije moguće napraviti samo verbalnim pristupom učenicima nego je važno otvoriti obzore za druge oblike poučavanja koji su cjelovitiji i dublji. Vjeroučitelji imaju svoje poslanje i ulogu unutar religijske nastave u školama i zato je važno da rade na sebi, da budu kreativniji i osvješteniji svojega nastupa pred učenicima. Radom na svojoj komunikaciji otvorit će nove komunikacijske kanale u susretu sa učenicima što je jako važno za postizanje uspjeha u današnjem obliku nastave.⁵⁰ Određivanje profesionalnosti zasniva se na komunikaciji, »u svojoj biti odgoj je

⁴⁹ Usp. Ružica RAZUM, Odgojno djelovanje suvremene škole: izazovi i mogućnosti za religiozni odgoj, u: *Bogoslovska smotra*, 77 (2007.) 4, 857–880, ovdje 870–878.

⁵⁰ Usp. Bernhard JENDORFF, Podučavanje vjeronauka glavom, rukama i nogama. Neverbalna komunikacija, u: *Kateheza*, 23 (2001.) 2, 125–133, ovdje 125–128.

komunikacija, pa je uspješniji utoliko, ukoliko je, između ostalog uspješnija komunikacija između odgajatelja i odgajanika. Stoga se odgoj zbiva tek tamo gdje postoji duševni odjek među bićima u suodnosu, tj. tamo gdje je odgajatelj našao svog odgajanika, a odgajanik svog odgajatelja. Dakako, odgovornost za uspješnost odgojne komunikacije prvenstveno pada na odgajatelja, jer je i odgojna inicijativa uglavnom na njegovoj strani, iako odgajanikovim razvitkom ona sve više postaje obostrana.«⁵¹

3. Vjeroučitelj, svjedok vjere u odgojno-obrazovnom procesu

3.1. Evangelizacijsko poslanje vjeroučitelja

Iako evangelizacija predstavlja srž kršćanskog života i djelovanja, izrazi evangelizacija ili evangelizirati rijetko su se koristili među katolicima prije Drugog vatikanskog sabora. Sabor je prihvatio jezik evanđelja, što je dovelo do toga da evangelizacija postane sinonimom za cjelokupno misijsko djelovanje Crkve. Različiti razvojni čimbenici, poput sve veće sekularizacije, novog pluralističkog shvaćanja stvarnosti, gubitka kršćanskih vrijednosti, postavili su izazov pred katolike, tim više pred vjeroučitelje, da postati kršćaninom nije samo pitanje tradicije, već pitanje koje se sve više tiče osobne odluke. Jasno tumačenje toga pojma pronalazimo u apostolskoj pobudnici *Evangelii nuntiandi*. Prema tome, za katolike evangelizacija označava proces obraćenja koji uključuje različite faze, a počinje od osnovnog naviještanja pa sve do dubljeg upuštanja u misterij Božje ljubavi i kraljevstva. Duh Sveti ima glavnu ulogu u tom procesu. On je pokretač evangelizacijskog procesa, koji ima za cilj naviještati Radosnu vijest, ne samo riječima, nego i djelima. Evangelizacija pruža dinamiku i životnu snagu vjerničkom životu i služenju. Mnogi suvremeni propovjednici povezuju evangelizaciju s trenutnim i brzim prihvaćanjem Isusa Krista koji se događa nakon slušanja njegove Riječi, dok suprotno tome katolički pristup uključuje Božju slobodu i milost, te naglašava postupni razvoj vjere koji se može uočiti u povijesti Božjeg djelovanja u okviru vjerničke zajednice.⁵² Prema tome, možemo konstatirati da je evangelizacija trajni proces

⁵¹ Branko BOGNAR, Škola na prijelazu iz industrijskog u postindustrijsko društvo, u: *Metodički ogleđi*, 10 (2003.) 2, 9–24, ovdje 22.

⁵² Usp. Anton BOZANIĆ, Evangelizacija i sadašnja nova evangelizacija, u: *Obnovljeni život* 53 (1998.) 2, 141–150, ovdje 141–143.

navještanja Radosne vijesti koji se odnosi na one koji su povjerovali i one koji još ne vjeruju. Ona je poziv na neprestano produblјivanje kršćanske vjere.⁵³

Kao što je spomenuto, Koncil je donio prekretnicu i progovorio jezikom evanđelja nakon čega je postkoncilsko razdoblje označeno sinonimom evangelizacije kao glavne misije koju je Crkva poslana ostvariti. Papa Pavao VI., posvetio je svoj pontifikat poticanju evangelizacije, uveo je mnoge promjene u Crkvu te je napisao apostolsku pobudnicu *Evangeliј nuntiandi* koju je istaknuo kao *magnu cartu* današnjeg razumijevanja i djelovanja u evangelizaciji. Tako Papa prepoznaje u procesu navještaja vjere u Isusa Krista, najdublji identitet Crkve, kojoj je evangelizacija jedini razlog postojanja i nema drugoga (usp. EN, 14). Nadalje, s papom Ivanom Pavlom II., evangelizacija je dobila novi zamah. Brojnim putovanjima i ne izbjegavanjem gorućih pitanja u vezi s navještajem, Papa je stavio poseban naglasak na evangelizaciju. Svojom enciklikom *Redemptoris missio* istaknuo je po prvi puta potrebu za novom evangelizacijom. Pri tome, Papa primarno ne misli na promjenu sadržaja, već na novi *entuzijazam, metode i izraze* u navješčaju vjere koja treba biti prilagođena ljudima današnjega vremena. Nova evangelizacija je potrebna jer je prvotna izgubila na snazi. Nije riječ samo o vanjskoj formi, već autentičnom izrazu onoga što vjernik u sebi nosi i doživljava u suvremenom svijetu. Papa naglašava da nova evangelizacija započinje s jasnim i zanosnim navještajem evanđelja svakom čovjeku, kao i potrebom da se obnovi osobna povezanost s Kristom kako bi se razvila plodna evangelizacija. Za polazište nove evangelizacije on uzima Drugi vatikanski koncil te naglašava da Crkva treba dati *dušu modernome svijetu*.⁵⁴ Također i papa Franjo u svojoj pobudnici *Evangeliј gaudium* govori o Duhom ispunjenim evangelizatorima misleći pri tom na sve krštene koji nastoje živjeti svoj život u dijalogu i zajedništvu, prihvaćajući postojanje duhovnog svijeta i korelaciju s njim. Papa u ovoj sintagmi ističe dvije važne komponente: duhovnost i poslanje. Kršćanska duhovnost odnosi se na život u Duhu Isusa Krista i u skladu sa zakonom evanđelja, a poslanje se odnosi na ispunjavanje Isusove zapovijedi *Podite dakle i učinite mojim učenicima sve narode krsteći ih u ime Oca i Sina i Duha Svetoga i učeći ih čuvati sve što sam vam zapovjedio!* (Mt 28, 19-20). Papa u svojoj pobudnici ostaje vjeran učiteljskom naslijeđu, ali ide korak dalje upozoravajući na demone protivne istinskoj duhovnosti evangelizatora kao što su zavist,

⁵³ Usp. Anton BOZANIĆ, Evangelizacija i obraćenje – trajni procesi, u: *Obnovljeni život*, 54 (1999.) 1, 111–115, ovdje 112.

⁵⁴ Usp. Anton BOZANIĆ, Evangelizacija i sadašnja nova evangelizacija, 143–145.

egoizam, sterilni pesimizam, svjetovna duhovnost itd. Papa Franjo posebno ističe tri važne osobine Duhom ispunjenih evangelizatora, neophodne u vjeroučiteljskom pozivu i djelovanju, koje se odnose na otvorenost vodstvu Duha Svetoga, odnos s Marijom i njezin zagovor te evanđeosku radost kojoj je izvor u zajedništvu života s Bogom i iskustvu Božje ljubavi koja prašta i zacjeljuje.⁵⁵

U početku trećega tisućljeća, Sveti Otac poslao je cijeloj Crkvi viziju pastoralnog djelovanja *Novo millenio ineunte* koja je stavljena pod moto *Duc in altum – Izvezi na pučinu*. Dokument je upućen svim biskupima čija je odgovornost da viziju prevedu u djelo na lokalnoj razini. Hrvatski biskupi su svojim smjernicama naslovljenim *Na svetost pozvani* istakli poziv na svetost u hrvatskoj svakodnevnici. Važnu ulogu u provođenju Pastoralnih smjernica imaju vjeroučitelji koji bi trebali nastojati otkloniti sve zapreke kako bi Krist po njima kao oruđima poučavao i prosvjetljivao one koji su mu povjereni (NSP 21). Prva i neodgodiva zadaća sveopće i nacionalne Crkve, a time i vjeroučitelja je poziv na novu evangelizaciju tj. temeljno obraćenje. Proces nove evangelizacije iziskuje od vjeroučitelja prije svega oslanjanje na snagu Duha Svetoga koji ulazi u duše koje su otvorene mudrosti, molitvi i ljubavi prema euharistiji. Bez toga oslonca i najuvjerljivija oštromnost i navješćija priprava ne vrijede ništa, a jedino uz njega moguće je postati istinskim svjedokom u današnjem postmodernom svijetu. Papa prepoznaje da »taj svijet vapi za navjestiteljima koji će mu govoriti o Bogu kojeg poznaju i s kojim druguju kao da vide Nevidljivoga. Bez biljega takve svetosti, kaže papa Pavao VI, naša riječ teško da će naći put u srca ljudi našeg vremena.«⁵⁶ Biskupi ističu kako prava formacija vjeroučitelja treba uključivati ne samo stručno usavršavanje nego i odgoj za otvorenost Duhu Isusa Krista, za oslanjanje na njegovo vodstvo i prihvaćanje njegovih poticaja. Potrebno je pronaći načina kako pomoći budućim vjeroučiteljima da budu otvoreni Duhu jer samo crpeći snagu odozgor moguće je biti vjerodostojan svjedok. Srž krize duhovnoga života Crkve nalazi se u tome kada kažu: »Zar nije sva drama evangelizacije upravo u tome što mnogi propovijedaju ono što su naučili, a ne iskusili, vidjeli i opipali? Ne smijemo zaboraviti, nastavljaju naši biskupi, da ljudi našeg

⁵⁵ Usp. Richard PAVLIĆ, Duhom ispunjeni evangelizatori, u: *Diacovensia*, 27 (2019.) 4, 689–702, ovdje 693–699.

⁵⁶ PAPA PAVAO VI., *Evangelii nuntiandi – Naviješćanje evanđelja. Apostolski nagovor o evangelizaciji u suvremenom svijetu* (8. XII. 1975.), Zagreb, 2000., br. 76, (dalje: EN). i HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, *Na svetost pozvani. Pastoralne smjernice na početku trećega tisućljeća* (15. VIII. 2002.), Zagreb, 2002., br. 32 (dalje: NSP).

vremena traže od vjernika da im ne samo govore o Kristu, »već da im ga na neki način učine vidljivim« (NSP 98). Stoga, vjeroučitelj ima utjecaj na svoje učenike u onoj mjeri u kolikoj je ono što poučava i sam iskusio. Njegov poziv i služba snažno humaniziraju društvo, preventivno djeluju kod mladih protiv ovisnosti i poroka, pomažu im da budu odani, kreativni i dostojanstveni. Iskustvo pokazuje da produbljenje duhovnoga života kod vjeroučitelja ima učinak dobivanja nove snage, nadahnuća i kreativnosti u svome poslu.⁵⁷

3.2. *Vjeroučitelji svjedoci vjere*

Najsigurniji i najbrži način evangelizacije je kada osoba svjedoči svojim životom. To je zato što je čovjek društveno biće koje dobiva spoznaje preko drugih ljudi u koje ima povjerenje. Svjedočanstvo se prenosi putem racionalne, osjetilne i duhovne spoznaje. Ono je glavni dio evangelizacijskog procesa, uključuje očevidca, a označava govor o onome što je nekome jasno i očigledno. Također, podrazumijeva izjavu o nečemu ili nekome tako da se potvrdi istinitost i vjerodostojnost nečega. Svjedok je osoba prisutna u nekom događaju te može potvrditi istinu toga događaja jer je očevidac. Svjedočenje može biti i dokument poput svjedodžbe koja svjedoči o znanju učenika ili Biblije koja svjedoči o događaju spasenja po Isusu Kristu. To svjedočanstvo nije samo ljudsko, već i božansko, jer uključuje djelovanje Duha Svetoga, koji svjedoči ljudima o Bogu. Postoje različite vrste svjedoka i načina svjedočenja. Vjeroučitelj kao svjedok trebao bi biti intelektualan i milostan očevidac koji prenosi osobno iskustvo vjere i svjedoči ga svojim učenicima. Također, on je svjedok za vjeru Crkve tijekom dvadeset i jednog stoljeća, svjedok je mučenika i svetaca, svjedok suvremenih vjernika i zato treba biti odan Crkvi. Vjeroučitelj treba otvoriti pogled svojim učenicima prema Božjem djelovanju i svjedočanstvima, kako u povijesti tako i u sadašnjosti. Vjera nije samo u znakovima ili materijalnom, već je u odnosu povjerenja prema osobi Isusa Krista, kojoj se vjeruje i u koju se vjeruje. Vjeroučenici mogu biti poučeni svim znanjima o sakramentima, obredima, povijesnim događajima i riječima Svetog pisma, ali mogu na tome ostati kao na površini. Primjetili su znak, ali ih je stvarnost zaobišla jer im nitko to nije posvjedočio.⁵⁸

⁵⁷ Usp. Tomislav IVANČIĆ, Vjeroučitelj u dokumentu HBK »Na svetost pozvani«, u: *Kateheza*, 24 (2002.) 4, 305–315, ovdje 305–314.

⁵⁸ Usp. Tomislav IVANČIĆ, *Vjeroučitelj izazov hrvatskom društvu*, Zagreb, 2010., 34–41.

Nema sumnje da osoba koja naviješta evanđelje, mora za njega i životom svjedočiti, jer bez takvog pristupa nema pravog vjerskog poučavanja. Današnji mladi imaju potrebu za vjerodostojnim svjedocima. Prema tome, Papa poziva na budnost pred znakovima vremena.⁵⁹ On postavlja pitanja: Vjerujete li u ono što propovijedate? Živate li to što vjerujete? Propovijedate li uistinu ono što živite? (usp. EN 76). Vjeroučitelji mogu poučavati sve o vjeri, ali svjedočanstvo života je ono što dublje prenosi vjeru. Da bi vjeroučitelj bio istinski svjedok, treba biti dio Crkve i imati osobno iskustvo Duha Svetoga. Postavlja se pitanje kako da vjeroučitelj dođe do toga misterija, do Božjeg plana kojeg ima s ljudima kroz navještaj Crkve, te do samoga iskustva i svjedočanstva vjere? Moguće je doći do toga misterija kroz rast u zajedništvu Crkve, slušanjem Riječi Božje, razgovorom s Bogom koji se pretvara u istinsku molitvu u kojoj dolazi do susreta Riječi i molitve tj. Isusa i Duha, vjeroučitelj može doživjeti istinsko iskustvo vjere. Svjedočenje je važno za vjeroučitelja jer bez njega vjeronauk može postati samo iznošenje informacija bez odnosa s osobom Isusa Krista za koju Crkva svjedoči tisućama godina. Stoga, vjeroučitelj treba biti svjestan važnosti osobnog iskustva vjere.⁶⁰ Na tome tragu, papa Pavao VI. piše o važnosti svjedočenja u suvremenom svijetu kada tvrdi da »suvremeni čovjek radije sluša svjedoke, negoli učitelje, ili ako sluša učitelje, sluša ih zato što su svjedoci« (EN 41).

U središtu cjelokupnog odgoja i obrazovanja je čovjek, a vjeroučitelj nije posrednik samo vještina i znanja, nego on ponajprije treba biti svjedok ljudskosti, odgojitelj koji prenosi životno kršćansko iskustvo. U današnjem društveno-kulturnom okruženju u kojem su ljudi duhovno gladni, od vjeroučitelja se očekuje da bude dobar poznavatelj teoloških sadržaja ali i čovjek istinske svjedočke vjere. Poučavajući vjeronauk u školi prožet svjedočkom vjerom vjeroučitelj pokazuje učenicima kako mogu u suvremenom društvu živjeti kršćanske vrednote čime postaju vidljivi znakovi kršćanske poruke tj. evanđelja. Vjeroučitelj pomaže učenicima da u svjetlu evanđeoske perspektive traže odgovore na svoja temeljna životna pitanja. Važno je napomenuti da vjeroučitelj nije svjedok samoga sebe, nego je svjedok iskustva Krista koje se živi u Crkvi koja je zajednica vjernika. Prema tome, vjeroučitelji posjeduju daleko više time što oni jesu, nego time što oni govore. Autentična i svjedočka vjera kod vjeroučitelja prepoznaje se kao najvažnija karakteristika njegove duhovnosti, koja

⁵⁹ Usp. Kata s. Amabilis JURIC, *Duhovnost vjeroučitelja laika u Hrvatskoj*, Zagreb, 2015.,98.

⁶⁰ Usp. Tomislav IVANČIĆ, *Vjeroučitelj izazov hrvatskom društvu*, 41–47.

proizlazi iz intimnog odnosa sa Kristom iz kojega se rađa postojanost i vjernost svome pozivu i poslanju u školi. Današnje sekularno društvo nalazi se u opasnosti da zanemaruje duhovnu dimenziju čovjeka i Boga što stavlja pred vjeroučitelja izazov da obrazloži razlog nade koja je u njemu. Uistinu, nema boljeg načina za odgovor na izazove postmoderne od autentične i svjedočke vjere.⁶¹ Prema tome, »vjeroučitelj u školi nije samo prosječni prosvjetni djelatnik, niti jednostavno samo član Crkve, nego je on taj most između Crkve i svijeta, taj vidljivi znak, živi svjedok onoga što živi i naučava u konkretnim crkvenim i društvenim prilikama«. ⁶² On nije savršen, ali je pozvan dati svjedočanstvo spasenja i Božjeg milosrđa koje oprašta, tako da poziva čovjeka da se opredijeli za dobro. Također, nije niti svjedok samog sebe, nego je svjedok religioznog iskustva koje se živi u zajednici i kojeg Krist realizira kroz Crkvu.⁶³

Ne smijemo zanemariti da vjeroučitelji imaju odgovornu službu odgoja mladeži kojoj postaju uzori i vođe. Njihov odgojni plan treba biti obogaćen duhovnim, ljudskim i kulturnim vrijednostima te su oni pozvani usmjeravati mlade u traženju smisla života kroz duboku spoznaju Boga i povijesti spasenja koja je svoj vrhunac doživjela u smrti i uskrsnuću Isusa Krista. U svome radu oni su usmjereni evangelizaciji Božje riječi i poticanju vjere kod mladih. Prema tome, tijekom školskog sata vjeronauka vjeroučitelji bi trebali stvoriti priliku za svjedočenje u kojoj će moći uspostaviti duboku povezanost s učenicima. Oni ne smiju zaboraviti da se budućnost čovječanstva nalazi u njihovim rukama koje su sposobne budućim naraštajima prenijeti razloge života i nade.⁶⁴ U duhu gore navedenoga, papa Ivan Pavao II. poziva vjeroučitelje da ne zaborave mladima prenijeti jednostavnu i važnu poruku da je Isus Krist put, istina i život (Iv 4,6).⁶⁵

3.3. Duhovnost vjeroučitelja

Duhovnost, često povezana s religioznošću, označava pounutrašnjenje religije, tj. temelji se na osobnom iskustvu transcendencije, Svetoga i Boga. Središnji element kršćanske duhovnosti

⁶¹ Usp. Kata s. Amabilis JURIC, Percepcija duhovnosti vjeroučitelja laika u današnjem društvu, u: *Obnovljeni život*, 2016., 153–166, ovdje 160–164.

⁶² Kata s. Amabilis JURIC, Percepcija duhovnosti vjeroučitelja laika u današnjem društvu, 164.

⁶³ Usp. Jadranka GARMAZ – Kristina VUKUŠIĆ, Neke značajke vjeroučiteljeve duhovnosti, u: *Služba Božja*, 55 (2015.) 1, 87–103, ovdje 97.

⁶⁴ Usp. DRUGI VATIKANSKI KONCIL, Gaudium et spes. Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu (7. XII. 1965.), u: *Dokumenti*, Zagreb, 72008., br. 31 (dalje: GS).

⁶⁵ Usp. IVAN PAVAO II., *Susret s vjeroučiteljima i crkvenim pokretima u Solinu. Govor Svetoga Oca* (4. X. 1998.), u: https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/hr/speeches/1998/october/documents/hf_jp-ii_spe_19981004_croazia-ecc-mov.html. (13. III. 2024.), br. 5–6.

je osobno iskustvo Isusa Krista⁶⁶ koje oblikuje identitet vjeroučitelja i utječe na sva područja njegova života, čineći ga autentičnim svjedokom vjere. Prema tome, duhovnost je integralna sastavnica cjelokupnog vjeroučiteljeva poziva i djelovanja, a jedan od načina otkrivanja identiteta Krista je prepoznavanje važnosti Biblije koja pomaže vjeroučitelju u dimenzijama: *biti, znati, znati činiti*. Biblija postaje temelj na kojem on gradi svoj identitet, ispituje svoje stavove i crpi snagu za evangelizaciju. Kroz slušanje Božje Riječi, vjeroučitelj se obogaćuje i primljenu Riječ prenosi svijetu. Stoga, vjeroučitelj treba biti čovjek žive, svjedočke vjere, a ne samo poznavatelj vjerskog sadržaja. Ovo postaje važno u današnjem svijetu u kojem se agnosticizam sve više širi, a ljudi su sve više gladni duhovnosti. Vjera i nevjera postale su privatna stvar pojedinca, a agnosticizam je shvaćen kao pristojnost svjetonazora. U ovom međuprostoru se ne bori niti za Boga niti protiv njega, a tvrdi se da nije moguće ništa znati o Bogu. Navedeni svjetonazor koji ima utjecaj u suvremenom društvu predstavlja izazov za vjeroučitelje. Osim toga, tehnologija i konzumerizam povećavaju duhovnu glad. Čovjek se sve više udaljava od prirode, a droga, alkoholizam, samoubojstva i rastave su uobičajene ovisnosti današnjeg društva. Čovjek traga za srećom, a svijet nudi zamjene za izgublenu ljudsku duhovnost. On ne pronalazi zadovoljstvo u tome, a ne shvaća da je pravo ispunjenje jedino u Bogu. Vjeroučitelj, kao osoba koja živi u svijetu, mora duboko učvrstiti svoj identitet u osobnom iskustvu Isusa Krista kako bi ispunio svoj poziv u okrilju Crkve. Kroz poniznost i vjeru, vjeroučitelj prihvaća svoju ulogu kao instrument u Božjim rukama, koristeći molitvu kao glavno sredstvo komunikacije s Duhom Svetim, unutarnjim učiteljem. On je pozvan hraniti svoj duhovni rast sakramentalnim životom, posebno euharistijom i sakramentom pomirenja. Duh Sveti koji je oduvijek prisutan u životu Crkve, potiče snagu, djeluje u samoj Crkvi i otkriva istinu Božje ekonomije spasenja. Prema tome, vjeroučitelj je pozvan živjeti u Duhu Svetome što znači osloboditi se svake lažne sigurnosti i lažne ovisnosti. Uz njega, Marija kao Zvijezda nove evangelizacije je model učenika prema kojoj se svi trebaju ravnati. Iz svega navedenoga vjeroučitelji su pozvani otkriti Boga, govoriti u Njegovo ime i živjeti duhovnim životom tako da mogu biti svjedoci Božjih riječi i djela.⁶⁷

Da bi vjeroučitelj u potpunosti ispunio svoju ulogu, treba dopustiti da ga motiviraju i nadahnu razni oblici kršćanskoga života, u kojima će pronaći motivaciju, ukorijenjenje i

⁶⁶ Više o tome vidi u Tomislav IVANČIĆ, *Susret sa živim Bogom*, ¹⁷Zagreb, 2022.

⁶⁷ Usp. Jadranka GARMAZ – Kristina VUKUŠIĆ, *Neke značajke vjeroučiteljeve duhovnosti*, 87–88, 92–102.

snagu za rad. Važno je da se ne zatvara sam u sebe, nego da hrabro pokazuje zanimanje za sve ono što ljude otvara prema Bogu. U tim trenucima, vjeroučitelj može pronaći autentičnu duhovnost u svakodnevnoj praksi. Kršćanska duhovnost se u svakodnevici povezuje s konkretnim i životnim odnosom s Bogom, koji se temelji na objavi i prihvaćanju tog Božjega dara, koji uvijek dolazi posredstvom svjedočenja vjere drugih. Vjeroučitelji nisu samo prenositelji sadržaja nego potiču mlade da rastu osobno i duhovno. Stoga, najvažnija karakteristika vjeroučitelja danas je komunikacija i njihova sposobnost izlaska iz sebe kako bi se suočili s pitanjima i problemima svojih učenika. Oni su pozvani uvijek iznova učenicima pokazivati da ih prihvaćaju, prije svega zbog kršćanskog načela ljubavi koju imaju prema bližnjemu. Vjeroučitelji, u odgojnom odnosu s učenicima, mogu iskustveno doživjeti Božje aktivno prisustvo.⁶⁸ U svojem radu oni ne smiju zaboraviti evanđeosku perspektivu poslanja i primanja koja kaže: »tko god primi ovo dijete u moje ime, mene prima. A tko mene prima, prima onoga koji me je poslao. Doista, tko je najmanji među vama svima, taj je velik!« (Lk 9,48).

Nadalje, vjeroučiteljeva duhovnost se očituje u svakodnevnim načinima ponašanja koji se s vremenom pretvaraju u stavove. Poželjni stavovi u njegovoj službi obuhvaćaju stav zahvalnosti, izdvajanje vremena za druge, poduzetnost i plodnost, prihvaćanje vlastitih granica i mogućnosti, primanje i pružanje pomoći, prihvaćanje samoga sebe u slabosti i jakosti, budnost i osjetljivost na potrebe drugih, život u solidarnosti i suživot s bližnjima. Zahvalnost kao stav štiti vjeroučitelje, povezuje ih s učenicima i otvara im put prema Bogu. Stav zahvalnosti mijenja odnos prema vremenu ali i prema vlastitim postignućima. Duhovnost vjeroučitelja očituje se i u odnosu prema sebi, shvaćanju, prihvaćanju i poštivanju svojih granica i mogućnosti. Vjeroučitelj postaje svjestan svoga talenta i toga da ne može i ne treba činiti ono što je drugima moguće. Ta svijest o samome sebi pomaže mu da prihvati svoje ograničenosti i da može ponizno prihvatiti i pružiti pomoć. Njegova senzibilnost prema potrebama drugih pomaže mu živjeti s bližnjima i izgrađivati dublje međuljudske veze kroz spremnost za otvoreni razgovor i bratsko razumijevanje.⁶⁹

⁶⁸ Usp. Jacques SCHEPENS, Duhovnost vjeroučitelja, u: *Kateheza*, 29 (2007.) 1, 54–63, ovdje 55–56, 60–63.

⁶⁹ Usp. Kata s. Amabilis JURIC, *Duhovnost vjeroučitelja laika u Hrvatskoj*, 142–149.

Osim toga, istraživanje⁷⁰ provedeno među vjeroučiteljima mlađe i starije generacije u Hrvatskoj pokazalo je razliku u njihovoj percepciji duhovnosti. Mlađi vjeroučitelji svoju duhovnost vide u samodisciplini, razvijanju prijateljskog odnosa sa Isusom Kristom, postojanoj molitvi, učestalijem slavljenju otajstava vjere te povezanosti sa župnom zajednicom. Za razliku od njih, vjeroučitelji starije životne dobi svoju duhovnost vide u svakodnevnoj molitvi, susretu s Božjom riječju, svjedočkoj duhovnosti, te prisnom odnosu s Isusom iz Nazareta koji proizlazi iz poslušnosti, sakramenata i stalnih poticaja Duha.⁷¹

Papa Ivan Pavao II. u apostolskoj pobudnici *Catechesi Tradendae* (1979.) naglašava važnost stalnog odnosa vjeroučitelja s Duhom Svetim, unutarnjim učiteljem. Duh je načelo nadahnuća vjeroučitelja, njihovog rada, poziva i djelovanja. Istinsko kršćansko svjedočanstvo vjere moguće je jedino zahvaljujući djelovanju Duha koji je dragocjeni suradnik u tom procesu. Za život i duhovnost vjeroučitelja od velike važnosti je uvjerenje da su oni poslušni instrumenti Duha Svetoga, te da, prema tome, imaju odgovornost težiti osobnijem odnosu s Njim. Osim toga, njihova dužnost je poučiti druge da vide Nevidljivoga i da se iznutra sjedine s Božjom aposolutnom veličinom. Takvo sjedinjenje je potrebno kako bi vjeroučitelji mogli autentično svjedočiti, a plod toga je da mladi mogu govoriti o onome što su vidjeli i uza što prijanjaju. Kada vjeroučitelj sam vjeruje u ono što poučava, iz takve istinske vjere nastaje vjeronauk koji uvjerava.⁷² A takva vjera, koja nastaje iz Božje ljubavi, povezuje ljude i stavlja se u službu pravde, prava i mira. Ona je svjetlo koje osvjetljava svaki odnos koji je rođen u ljubavi i u njega reflektira Božju ljubav.⁷³

⁷⁰ Istraživanje pokazuje stanje duhovnosti vjeroučitelja vjernika laika u Hrvatskoj koji pripadaju različitim biskupijama. U istraživanju je sudjelovao 41 sudionik. Ono je provedeno kvalitativno socijalnim pristupom uz metodu dubinskog intervjua. Provela ga je izv. prof. dr. sc. Kata s. Amabilis Jurić. Više o istraživanju može se pronaći u literaturi: Kata s. Amabilis JURIĆ, *Duhovnost vjeroučitelja laika u Hrvatskoj*.

⁷¹ Usp. Kata s. Amabilis JURIĆ, *Duhovnost vjeroučitelja laika u Hrvatskoj*, 387–388.

⁷² Usp. *Isto.*, 107–108.

⁷³ Usp. PAPA FRANJO, *Lumen fidei – Svjetlo vjere. Enciklika vrhovnog svećenika Franje biskupima, prezbiterima i đakonima, posvećenim osobama i svim vjernicima laicima o vjeri*, (29. VI. 2013.), Zagreb, 2014., br. 50. (dalje: LF).

Zaključak

U promišljanju o postmodernom dobu koje je započelo od druge polovice 20. stoljeća naovamo, čovjek se suočava s izazovima pluralizma, globalizma, etičkog relativizma i tehnološkog napretka. On je razdijeljen u sebi jer živi dvostruki život između stvarnosti i virtualnosti. U svemu tome, moralnost i etičnost podređuje svojim željama, potrebama i interesima što ga dovodi do teškoće razlikovanja dobra i zla. U tom kontekstu, došli smo do spoznaje da vjeronauk ima ključnu ulogu unutar odgojno-obrazovnog sustava kojega obogaćuje na područjima smisla, općeg znanja, kulture, izgradnje identiteta i povijesti svojih korijena. Društvo sve više vrednuje vrstu znanja koje odgovara na pitanje kako, a vjeronauk nudi znanje koje odgovara na pitanje zašto i na taj način potiče kritičko razmišljanje kod učenika i pomaže im u cjelovitoj izgradnji. Vijeće Europe prepoznalo je religijsku nastavu kao iznimno važnu jer ona doprinosi smanjenju društvenih problema. Izazovi postmoderne, poput multikulturalnosti, interkulturalnosti i tehnološkog napretka, potiču vjeroučitelje na stalnu prilagodbu suvremenom modelu nastave i na osobno usavršavanje kroz inicijalno i cjeloživotno obrazovanje.

Tragom daljnjih istraživanja došli smo do važnosti činjenice da Crkva poziva vjeroučitelje na aktivno sudjelovanje u procesu nove evangelizacije tj. temeljnog obraćenja koje od njih iziskuje oslanjanje na snagu Duha Svetoga i poslušnost njegovim poticajima. Da bi vjeroučitelji bili istinski svjedoci potrebno je da imaju osobno iskustvo Isusa Krista koje mogu doživjeti u okrilju Crkve. Motivaciju i snagu za svoj rad oni pronalaze u aktivnom proučavanju Svetoga pisma i sakramentalnom životu unutar zajednice Crkve. Vjeroučitelji ne smiju zaboraviti da je Duh Sveti načelo njihovoga nadahnuća, rada, poziva i djelovanja. Za kraj možemo konstatirati da postmoderni izazovi traže od vjeroučitelja kontinuirani rast u obrazovanju i duhovnosti jer jedino tako mogu biti spremni odgovoriti na potrebe današnjega društva u svome poslanju nastavnika u školi.

Literatura

Dokumenti

DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Gaudium et spes. Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu* (7. XII. 1965.), u: *Dokumenti*, ⁷Zagreb, 2008.

HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, *Na svetost pozvani. Pastoralne smjernice na početku trećega tisućljeća* (15. VIII. 2002.), Zagreb, 2002.

PAPA FRANJO, *Lumen fidei – Svjetlo vjere. Enciklika vrhovnog svećenika Franje biskupima, prezbiterima i đakonima, posvećenim osobama i svim vjernicima laicima o vjeri*, (29. VI. 2013.), Zagreb, 2014.

PAPA PAVAO VI., *Evangelii nuntiandi – Naviještanje evanđelja. Apostolski nagovor o evangelizaciji u suvremenom svijetu* (8. XII. 1975.), Zagreb, 2000.

Knjige

BAUMAN Zygmunt, *Postmoderna etika*, Zagreb, 2009.

BARIĆ Denis (ur.), *Nastavničke kompetencije*, Zagreb, 2019.

IVANČIĆ Tomislav, *Susret sa živim Bogom*, 17Zagreb, 2022.

IVANČIĆ Tomislav, *Vjeroučitelj izazov hrvatskom društvu*, Zagreb, 2010.

JURIĆ Kata s. Amabilis, *Duhovnost vjeroučitelja laika u Hrvatskoj*, Zagreb, 2015.

MANDARIĆ Valentina Blaženka – HOBLAJ Alojzije – RAZUM Ružica, *Vjeronauk izazov Crkvi i školi. Empirijsko istraživanje na području Zagrebačke nadbiskupije*, Zagreb, 2011.

MANDARIĆ Blaženka Valentina – RAZUM Ružica, *Važnost odgoja u današnjem svijetu. Doprinis vjeronauka odgojnom djelovanju škole*, Zagreb, 2015.

MATULIĆ Tonči, *Metamorfoze kulture*, Zagreb, 2008.

PISKULIĆ Marija, *Nastavne metode i učenje – nastavni i izvannastavni kontekst*, Zadar, 2021.

RAZUM Ružica – JURIŠIĆ Marija (ur.), *Interkulturalnost i religijsko obrazovanje u europskim dokumentima i kurikulumima*, Zagreb, 2020.

RODIN Davor, *Predznaci postmoderne*, Zagreb, 2004.

WELSCH Wolfgang, *Postmoderna*, u: KEMPER Peter, *Postmoderna ili borba za budućnost*, Zagreb, 1993.

Članci

BEKAVAC Ante, Željko Mardešić i Drugi vatikanski koncil, u: *Nova prisutnost*, 9 (2011.) 2, 461–476.

BOGNAR Branko, Škola na prijelazu iz industrijskog u postindustrijsko društvo, u: *Metodički ogledi*, 10 (2003.) 2, 9–24.

BOZANIĆ Anton, Evangelizacija i obraćenje - trajni procesi, u: *Obnovljeni život*, 54 (1999.) 1, 111–115.

BOZANIĆ Anton, Evangelizacija i sadašnja nova evangelizacija, u: *Obnovljeni život*, 53 (1998.) 2, 141–150.

DUKA Iris, Zygmunt Bauman: Postmoderna etika, u: *Politička misao*, 47 (2010.) 1, 238–241.

GARMAZ Jadranka – VUKUŠIĆ Kristina, Neke značajke vjeroučiteljeve duhovnosti, u: *Služba Božja*, 55 (2015.) 1, 87–103.

GOODWILL Alicia M. – SHEN-HSING Annabel Chen, Embracing a culture of lifelong learning: the science of lifelong learning, u: *UNESCO Institute for Lifelong Learning*, 3 (2021) 1, 1–12.

HERCIGONJA Zoran, Škola i inovativno društvo, u: *Varaždinski učitelj – digitalni stručni časopis za odgoj i obrazovanje*, 3 (2020.) 3, 1–10.

JENDORFF Bernhard, Podučavanje vjeronauka glavom, rukama i nogama. Neverbalna komunikacija, u: *Kateheza*, 23 (2001.) 2, 125–133.

JERKOVIĆ Marko, Školski vjeronauk u Hrvatskoj nakon Drugoga svjetskog rata (1945-1952), u: *Diacovensia*, 1 (1993.) 1, 92–107.

KOPIĆ Mario, Jean-François Lyotard, Postmoderno stanje, u: *Prolegomena*, 6 (2007.) 1, 135–141.

KRSTOVIĆ Jasna, Europska perspektiva obrazovanja učitelja na razmeđu europskog i nacionalnog, u: *Pedagogijska istraživanja*, 4 (2007.) 2, 269–282.

MALOVIĆ Nenad – VUJICA Kristina (ur.), E-zbornik: Religijsko obrazovanje u interkulturalnoj Europi, u: *Bogoslovska smotra*, 92 (2022.) 2, 338–340.

MANDARIĆ Valentina, Formacija vjeroučitelja u Republici Hrvatskoj, u: *Kateheza*, 34 (2012.) 2, 181–186.

MANDARIĆ Valentina, Suvremene tendencije u društvu – izazovi za vjeronauk u školi, u: *Diacovensia*, 23 (2015.) 3, 337–354.

RAZUM Ružica, Odgojno djelovanje suvremene škole: izazovi i mogućnosti za religiozni odgoj, u: *Bogoslovska smotra*, 77 (2007.) 4, 857–880.

- RAZUM Ružica, Vjeronauk nakon 20 godina: prioritetni zadaci, u: *Lađa*, 6 (2011.) 3, 15–28.
- RAZUM Ružica, Vjeronauk nasuprot nekim suvremenim izazovima, u: *Lađa*, 11 (2016.) 2, 12–22.
- RUPČIĆ Darija, Etika apela - drugi kao poziv, u: *Filozofska istraživanja*, 33 (2013.) 4, 699–715.
- SCHEPENS Jacques, Duhovnost vjeroučitelja, u: *Kateheza*, 29 (2007.) 1, 54–63.
- PAVLIĆ Richard, Duhom ispunjeni evangelizatori, u: *Diacovensia*, 27 (2019.) 4, 689–702.
- GARMAZ Jadranka –VUKUŠIĆ Kristina, Neke značajke vjeroučiteljeve duhovnosti, u: *Služba Božja*, 55 (2015.) 1, 87–103.
- IVANČIĆ Tomislav, Vjeroučitelj u dokumentu HBK »Na svetost pozvani«, u: *Kateheza*, 24 (2002.) 4, 305–315.
- JURIĆ Kata s. Amabilis, Percepcija duhovnosti vjeroučitelja laika u današnjem društvu, u: *Obnovljeni život*, 2016., 153–166.
- POROBIJA Željko, Kršćanska etika među ostalim etikama, u: *Biblijski pogledi*, 20 (2012.) 1–2, 103–116.
- TAFRA Alen, Humanističke znanosti između neoliberalne globalizacije i kritike eurocentrizma, u: *Filozofska istraživanja*, 33 (2013.) 3, 411–423.

Mrežni izvori

- IKA, Novi preddiplomski dvopredmetni studiji u suradnji KBF-a i HKS-a, (21.V.2022.), u: <https://ika.hkm.hr/novosti/novi-preddiplomski-dvopredmetni-studiji-u-suradnji-kbf-a-i-hks-a/> (12.II.2024.).
- IVAN PAVAO II., Susret s vjeroučiteljima i crkvenim pokretima u Solinu. Govor Svetoga Oca (4. X. 1998.), u: https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/hr/speeches/1998/october/documents/hf_jp-ii_spe_19981004_croazia-ecc-mov.html. (13. III. 2024.)
- KUIPER Kathleen, Modernism (9.XI.2023.), u: <https://www.britannica.com/art/Modernism-art> (5.XII.2023.).
- Katolički bogoslovni fakultet, Diplomski studij teološko-religijske znanosti, u: <https://www.kbf.unizg.hr/studiji/diplomski-studij-teolosko-religijskih-znanosti/> (12.II.2024.).
- Katolički bogoslovni fakultet, Prijediplomski studij teološko-religijske znanosti, u: <https://www.kbf.unizg.hr/studiji/preddiplomski-studij-teolosko-religijskih-znanosti/> (12.II.2024.).

Postmodernizam. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013 – 2024. <<https://enciklopedija.hr/clanak/postmodernizam>>. Pristupljeno 12.2.2024.

The Free Dictionary, u: <https://idioms.thefreedictionary.com/Everything+Goes> (5.XII.2023.).